

ILKA VAŠTETOVA

ROŽNA DEVICA

(LA ROSIÈRE)

1940

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA
V LJUBLJANI

Vse pravice si pridržuje pisateljica.

32214/
3302

1.

V temačnem kabinetu licejskega poslopja je sedel ravnatelj primarne šole, licejski profesor in slovenski pesnik Valentin Vodnik, zakopan v semestralno poročilo slavni mairiji mesta Ljubljane. Včasih je dvignil glavo, si s široko roko pogladil gladke temnoplave lase proti čelu in obrnil mirni pogled svojih velikih modrih oči proti svetlobi. Zgodnji pomladni veter se je zaletaval v zaprašene šipe in šklepetal s starim oknom. Po sobi je dišalo po sprhnelih tleh in po plesnivih starih spisih, ki so v debelih svežnjih gledali s police v temnem kotu.

Pesnikov zamišljeni pogled se je počasi obrnil po sobi in obstal na preprosti veliki mizi poleg široke peči. Tam so ležale, druga pri drugi, odprte škatle, v njih pa na tisoče listkov z besedami, po abecedi urejenimi: nastajal je Vodnikov nemško-slovensko-latinski slovar... Koliko rajši bi se pesnik ukvarjal z njim, kakor z zoprnim uradnim spisom!

Vodnikov rdeči obraz je bil ves zaskrbljen, ko se je zopet sklonil nad pisanjem, da ga konča; poročilo v teh hudih časih ni bilo prijetno delo. Razmere na šoli res niso bile najboljše. Kako tudi? Kje pa naj Kranjci še vzamejo sredstva za vzdrževanje dobrih šol, če so deželo do zadnjih možnosti izžele visoke vojne kontribucije Francozov in neusmiljene vojaške rekvizicije — najprej avstrijske, zdaj pa francoske!

»Kaj mi pomaga vsa svoboda, ki mi jo Francozi dovolijo za preustroj šole,« je razmišljal Vodnik, »če pa moram plače učiteljem in vse stroške za šolo poravnati iz revne šolnine, ki jo plačujejo učenci! Kaj pomagajo vse slovenske knjige, ki sem jih napisal in uvedel v šolo, če pa šola hira, ker ni od nikoder denarne podpore! In vendar — zdaj bi bil čas, da Slovenci izrabimo svobodo, kolikor

nam je nudijo Francozi! Ampak — denar! Denar mi dela preglavice. Potem pa še tale nesrečnež — spletkarski podravnatelj Jožef Golob, ki sili ob vsaki priliki v ospredje in škili na moje ravnateljsko mesto...«

Kakor da bi ga bile Vodnikove misli poklicale, je zdajci odprl vrata suhljat šestinpetdesetletni mož, učitelj Golob. S kratkim pogledom iz sivih, bodečih oči je švignil preko papirja pred ravnateljem. Vodnik ga je pogledal z dobrodušnim nasmehom. Golob pa je zaprl vrata, da uduši rezko zvonjenje šolskega zvonca, ki se je glasilo s hodnika. Potem je rekel:

»Ob devetih smo te iskali.«

»Poklicali so me bili v bolnico k umirajočemu laškemu vojaku,« je pojasnil Vodnik.

»Mhm. Ampak zdaj te že kličejo sleherni dan!« je Golob pripomnil zbadljivo.

Vodnik je mirno prezrl zbadanje, skomignil z rameni in odgovoril:

»Saj veš, da tujcev ne moremo pustiti umirati brez zadnje tolažbe!« Da je v bolnici pri bolnikih prebedel vso noč — tega niti povedati ni hotel.

Oni pa je posmehljivo nadaljeval:

»Vidiš, to je dobrota zaradi tvojega znanja tujih jezikov!«

Vodnik se je le potrpežljivo nasmehnil in vprašal:

»Nu, zakaj ste me iskali?«

»Codelli je poslal pote. Oglasiti se moraš pri njem še danes dopoldne.« In zasmehljivo je pristavil: »Mogoče gospod maire ne verjame mojemu podravnateljskemu poročilu in te kliče, da ga potrdiš?«

Vodnik je hudomušno stisnil ustne in si mislil: Bržkone bo res tako... Ponagajal je Golobu:

»Kdo ve, kako si slavno mairijo nalagall!«

Golob ga je ostro pogledal in rezko odvrnil:

»Ali me hočeš žaliti?«

Vodnikov rdeči obraz je pokrila še temnejša rdečica: Moj Bog, kako je tale človek težak!

»Bog obvaruj! Saj veš, da se le šalim!«

Vstal je, slekel ponošeno pisarniško suknjo in oblekel boljše, ki je visela na kljuki poleg vrat. Njemu, ki je nosil duhovniški talar, ni bilo treba nositi uniforme, kakor so to zahtevali Francozi od posvetnih profesorjev.

Preko ramena je pogledal na Goloba in v kotičkih dokaj širokih ust se mu je zopet zatresla hudomušnost. Rekel je:

»Pa prečitaj med tem časom moje poročilo! Potem me spomniš, če sem še kaj pozabil!«

Mislil pa si je: Saj bi moje poročilo prečital tudi brez dovoljenja, o tem sem prepričan...

Golob je čelo nabral v gube in godrnjal:

»Prav veliko časa nimam.« Vendar je stopil k mizi in se z globokim vzdihom spustil na škripajoči stol.

Vodnik ga je od strani pogledal. Koliko se trudi, da prikrije svoje veselje! Bo vsaj vedel, da ima tudi moja dobrota svoje meje. Bedak pa vendarle nisem. Če on za svoje podravnateljevanje zahteva nagrado, zakaj bi je jaz ne? Tržaški ravnatelj dobiva letno tisoč frankov za isti posel. Jaz pa naj bi svoj čas žrtvoval samo zaradi ravnateljske časti! Kar mi na liceju ostane prostega časa, lahko drugod koristneje porabim. Potrebni nam je še mnogo slovenskih šolskih knjig. Kdo naj jih piše, če jaz ne utegnem? Italijanske slovnice še nisem končal — kdaj pa naj delam?

Ogrnil je plašč s kratko pelerino in se pokril s klobukom.

Na ulici pred licejskim poslopjem je zagledal slokega mladeniča temnih las in velikih rjavih oči. Napravljen je bil v preprost siv meščanski redingot, kratke temnozeleno hlače in dokolenske sive nogavice iz domače volne. Na glavi mu je čepel širok črn francoski triogelnik, potisnjen na oči. Ob vratnem izrezu mu je visela preprosta bela, z drobnimi čipkami obrobljena kravata... Ali ni bil to Golobov sin? Tisti, ki mu oče ni dovolil, da bi dovršil licej, ampak ga je vzel iz šole in ga vtaknil k znancu mesarju Urbasu v uk?

»Dobro jutro, velečastiti!« se je z globokim poklonom odkril mladenič.

»Dobro jutro, Andrej! Ali čakaš na očeta?« je prijazno vprašal duhovnik.

»Ne, z vami bi rad govoril, gospod profesor.« Fantov glas je zvenel precej razburjeno.

»Z menoj? Nu, pa me spremi, da se po poti pomeniva.«

Vodnik se je ustavil na robu pločnika, kajti iz Študentovske ulice je prihajal čez cesto trop jetnikov z gradu. Bledi, sestradani, umazani in bradati, v strašne razcapane

cunje odeti, z rožljajočimi verigami na nogah so omahovali pred močno eskorto paznikov, oboroženih z nabitimi puškami in nasajenimi bajoneti. Gnali so jih na prostor za guvernersko — prej škofijsko — palačo, kjer so urejevali šetališče.

Tik pred Vodnikom in njegovim mladim spremljevalcem se je eden izmed jetnikov spotaknil ob debelo verigo in padel po pločniku. Vodnik se je sklonil, da mu pomaga, a že ga je prehitel Andrej in potegnil nesrečnika kvišku. Zdajci je od zadaj priskočil paznik in s puškinim kopitom pahnil jetnika v hrbet, da se je opotekel in komaj obvaroval pred novim padcem.

Andrej je stisnil pest in v njegovih lepih očeh se je vžgal nevaren ogenj. A Vodnik ga je prijel za rokav in ga potegnil s seboj preko ceste. »Takole. Zdaj kar povej naravnost, kje te čevelj žuli!« Vodnikove modre oči so se, polne dobrote in simpatije, ozrle na fanta ob njegovi strani. Vitko, skoraj šibko fantovo telo in njegov bledikasti, fino rezljani obraz nista kar nič kazala, da je mladenič že nekaj let vihtel mesarsko sekiro.

Andrej Golob se je vidno boril z razburjenjem. Šele čez nekaj trenutkov je odtrgal pogled od ceste pred seboj, obrnil lepe oči k spremljevalcu in tiho dejal:

»Prosim, pomagajte mi! Ne morem več ostati pri Urbasu.« In zopet je sklonil glavo.

»Zakaj ne? Ali ti ni dober gospodar?«

Fant je prikimal:

»Je. Zelo je dober z menoj. Ko je videl, da ne morem živati ubijati, me ni več silil v klavnico. Uporabljal me je le za delo v mesnici in gostilni — že tri leta. Včeraj pa mi je rekel, da ne more vedno tako ostati. Nikoli se ne izučim za mesarja, kakor zahteva oče. Svetoval mi je, naj se lotim česa drugega.«

»Hm. Ta poklic menda res ni zate. Koliko gimnazijskih razredov si izdelal?«

»Štiri.«

»Nu, potem si rajši dobi službo v kakšni pisarni. Ali ti uradniška kariera tudi ne ugaja?«

»Meni že. Ampak oče ne bo zadovoljen. Posebno zdaj ne, odkar dobiva tako neredno plačo. Pravi, da noben

njegov otrok ne pojde med »stradače«. Zato tudi nobenega več ni dal v šolo.«

Vodnik se je zamislil. Potem je obotavlja se dejal:

»Tvoj oče ima morda prav. Najbolj svoboden je vendarle obrtniški poklic. Priden in zmožen obrtnik ima vedno dovolj kruha. Ampak mesarska obrt je zate pretežka. To mora tvoj oče vendar uvideti!«

Fant je zmajal z glavo. Grizel je zgornjo ustno, da je njegov ravni nos kazal orlovsko potezo. In tiho je odvrnil:

»Poznam očeta. Strašne jeze je, kadar se kdo upre njegovi volji. Vsi potem trpimo doma. Najbolj mati. Oh, vi ga ne poznate! Nekoč mi je grozil, da me sam takoj spravi med novake, če ga ne ubogam in se ne izučim v mesarstvu.«

Vodnik je s težavo zatrl nasmeh... Še predobro je poznal Golobovo tiransko žilico. Saj je še nad Vodnikom samim, svojim šefom, poizkušal gospodovati!

Fant pa je nadaljeval:

»Ampak zdaj, ko me mojster pošilja proč — mogoče — če bi vi govorili z očetom — morda bi vas zdaj poslušal!«

»Dobro. Poizkusil bom, da ga pregovorim takoj, ko se vrnem z magistrata.«

Andreju so se zasvetile oči.

»Mislim, da bi bilo najbolje, če bi govorili z njim nocoj v gostilni pri večerji, ko mu bo mojster povedal, kako — kako je prav za prav z menoj.«

»Imaš prav. Torej se ga lotiva skupno z Urbasom. Ni šment, da ga ne pregovoriva in ne napravimo iz tebe srečnega gosjepernika. Hohoho!«

Dobrodušni Vodnik se je sam svoji šali široko zasmejal in pod stopnicami magistrata podal mladeniču roko:

»Kar pokonci glavo, mladi mož! Čez leto dni boš že samostojno služil svoj kruh, oženil se boš in me povabil v svate — a? Saj imaš že katero izbrano?«

Vprašanje je bilo tako prisrčno dobrovoljno, da je Andrej ves zardel in s sramežljivim nasmehom pokimal.

»Hohoho! Sporoči ji, da jo Žibertov Balant iz Zgornje Šiške lepo pozdravlja — hohoho!«

Dvignil je klobuk in že je njegova srednjevelika, čokata postava izginila pod arkadami vrh stopnic. Potolažen in

poln novih upov se je vračal Andrej Golob v službo, ki mu je bila tako težka.

Profesor Vodnik pa se je za prvim stebrom močno zdrznil. Nepričakovano se mu je iz sence priklonil magistratni vratar in bobnar France Suhadolnik. Mladi, komaj tri in dvajsetletni mož je bil s svojim žiljastim nosom, majhnimi očmi in hinavsko priliznjenim obrazom Vodniku močno nesimpatičen. O tem mladem uslužbencu so si ljudje šepetali, da je tajen francoski agent. Kadar je raznašal uradne okrožnice ali razglašal po mestu nove ukaze in odloke, je prisluškoval opazkam ljudi in že marsikoga spravil v nesrečo. Baje je tudi skrivaj nadziral mairovo poslovanje...

Dobričina Vodnik je zatrl v sebi odpor in z običajno svojo prijaznostjo ogovoril vratarja:

»Prosim, povejte mi, ali čaka zgoraj mnogo strank?«

»Precej jih je. Ampak gospod maire je naročil, naj mu sluga Žagar takoj naznani, kadar pridete, gospod profesor. Mislim, da vam ne bo treba čakati.«

»Hvala lepa!«

»Prosim, gospod profesor!« se je kar pregloboko priklonil mladi človek.

Ko je Vodnik zavil v vežo in potem na desno po širokih stopnicah navzgor, pa je vratar iztegnil vrat izza stebra in pogledal po cesti za mladeničem, ki je bil spremil profesorja. Majhne vratarjeve oči so se stisnile v sovraštvo in polglasno je siknil med zobmi:

»Na tvojo svatbo ne bo treba nikomur hoditi. Ti že jaz kam drugam posvetim, hudič mesarski!« In odšel je v svojo vratarsko ložo.

Baron Codelli je Vodnika res takoj sprejel:

»Dobro jutro, gospod profesor! Ne zamerite, da sem vas klical, a nekaj posebnega bi vas rad vprašal. Prej mi pa še povejte: Kaj pravite k poročilu vašega podravnatelja?«

Na Vodnikovem obrazu se je pokazala zadrega. Le kako bi se izmazal, da Golobu ne škodujem — je dobričina brž premislil.

»Gospod maire, ne vem — nisem — «

»Nu, meni se zdi, da je v poročilu precej samohvale. Gospoda Goloba očitvidno mika vaše mesto.«

»Gospod maire, prav nič vam ne bom zameril, če predlagate gospodu intendantu po želji gospoda Goloba,« je mirno izjavil Vodnik.

»Kaj še!« je skočil Codelli. »Golob in vi! Gospod profesor! Vam je bila izročena ureditev našega šolstva po želji prejšnjega generalnega guvernerja maršala Marmonta. In to je bil mož, ki je vedno delal po svojem poštenem prepričanju.«

Vodnik je skomignil z rameni in z običajno odkritosrčnostjo odklonil poklon:

»Vojvoda Dubrovniški me takrat še poznal ni. Pomagal sem pri organizaciji našega šolstva višjemu nadzorniku Zelliju na predlog barona Zoisa.«

Codelli pa ni odnehal:

»Dobro. Kar sem rekel o maršalu Marmontu, velja še v večji meri o baronu Zoisu. Komur on zaupa, je tega zaupanja tudi v največji meri vreden. Konec o tem! Zdaj pa nekaj prijaznejšega: Guverner grof Bertrand me je opozoril na lep običaj, ki ga vežejo Francozi s praznovanjem cesarjevega rojstnega dne, namreč na Rožne device — les Rosières.«

»Les Rosières?«

»Da. Predlagal sem guvernerju, da se tudi mi oprimemo tega lepega običaja. Seveda pa — haha! — nimam pojma, kaj sem obljubil, ker običaja ne poznam. Ali ga poznate vi?«

»Prvikrat slišim o njem,« je Vodnik zmajal z glavo. »Mogoče kakšen obhod mladenk, ki trosijo rože, kakor pri nas na Telovo?« je ugibal.

»Tudi jaz mislim, da bo nekaj takšnega. Prosim vas, poizvedite kaj natančnejšega! In vam, poetu, ne bo težko razmisliti — časa imamo do avgusta še dovolj — kako bi to našim razmeram primerno vprizorili. Ali hočete, gospod profesor?«

»Zakaj pa ne?« je obljubil poet.

»Kadar poizveste, mi sporočite?«

Vodnik se je priklonil in poslovil. Že pri vratih se je spomnil:

»Hvala lepa, da ste mi nakazali zaostanek moje plače od lanskega leta!«

»Že prav, velečastiti!« mu je Codelli pokimal s pokroviteljsko prijaznim nasmehom.

»In, gospod maire, prosim, ne pozabite na učiteljstvo moje šole! Že dve leti ima plačo v zaostankih. Vsako leto po dva meseca. Pomislite — «

»Ampak, dragi gospod profesor, kje naj vzamem denar, če mi intendant sproti izveleče iz blagajne vsak frank, ki ga mesto prejme! Poslali so mi najstrožjo zapoved, da ne izplačamo ničesar več, preden Njegovo Veličanstvo cesar Napoleon ne potrdi novega proračuna.«

»O — !« je zategnil Vodnik osuplo. Sam Bog ve v katerem koncu Evrope potuje proračun stolnega mesta Ilirije za svojim nemirnim najvišjim gospodom!

Codelli je dvignil ramena.

Vodnik pa je — po svoji navadi — kar po domače robato povedal svojo misel:

»Potem naj se moji učitelji za tiste zaostanke kar pod nosom obrišejo!«

In šel je.

Malce posmehljivo je zrl baron Codelli za njim: »Vidi se mu, da ga je vzgajala šišenska luža.«

Tistega popoldne se je Vodnik vračal preko lesenega Špitalskega mostu proti domu. Zamišljen je stopal med kramarskimi lopami, ki so stale ob obeh straneh na mostu, in skoraj bi bil prezrl duhovniškega tovariša, ki mu je prišel naproti.

»Glej ga, ali še pri belem dnevu blodiš po Parnasu, da v pesniškem zanosu ne razločiš nas navadnih zemljanov?« ga je nagovoril elegantni šempetrski župnik Andrej Ahačič.

»I, kdo bi si pa mislil, da se potepaš po drugih farah, namesto da bi pasel svoje ovčice!« mu je brž vrnil Vodnik.

»Eh, sveti Peter mi ne bo zameril, če grem nekoliko k svetemu Nikolaju na obisk — k Ravnikarju sem namenjen. Ali greš z menoj?«

»Danes ne morem, imam rendez-vous,« se je nasmehnil Vodnik.

»A, glej, glej! Zdaj vem, zakaj si slekel kuto! Ali je lepa?«

»Hohoho! Kakšen ptič si pa ti, ki o poštem duhovniku precej kaj slabega misliš! Rendez-vous imam s šiviljo, ki mi prinese ob petih nove srajce — hohoho!«

»Ej, ne vem — « je Ahačič hudomušno zmajal z glavo.

Vodnik mu je porinil roko pod pazduho in ga okrenil.

»Pa pojdi z menoj, da se prepričaš! Potem greva oba skupaj k Ravnikarju.«

»Nu, naj bo! Saj je moja dolžnost, da te obvarujem zlega.«

»Hohoho!«

Oba duhovnika sta krenila čez Marijin trg, potem pa po ulici mimo frančiškanske cerkve navzgor proti gostilni »Pri Štefanu«, kjer je Vodnik stanoval.

»Preselil se pa nisi daleč,« se je norčeval Ahačič in namignil na samostan, iz katerega je bil Vodnik pred leti izstopil.

Rdeči Vodnikov obraz se je zopet raztegnil v dobrodušnem nasmehu. Odklenil je v veži vrata na desno, kjer je imel dve sobi z razgledom na Marijin trg. V prvi sobi, pesnikovi delavnici in sprejemnici, je vladala prijetna toplota. Po mizi pri oknu je bil razgrnjen rokopis.

»Kaj dela tvoja italijanska slovnica? Bo kmalu gotova?« je vprašal Ahačič, slekel suknjo in jo obesil na stojalo poleg Vodnikove.

»Kmalu, če Bog da in cesar Napoleon,« si je Vodnik pomel roke.

»Hm. Francozi ti pri tvojih knjigah bolj malo pomagajo,« se je Ahačiču zmračilo čelo.

»I, nu, aprobirajo mi jih. Avstrijci bi jih nikoli ne bili, ker so po večini slovenske.«

Ahačič je sedel na oguljen blazinjak za mizo sredi sobe, pogledal tovariša in zmajal z glavo:

»Ali si še vedno tako navdušen za naše nove gospodarje? Prav za prav te ne razumem. Nekoč si kot polkovni oče meščanskih grenadirjev pel pesmi za brambovce:

Bit če, bit če
Estrajh za vse!

Lansko leto pa si s svojo 'Ilirijo oživiljeno' zapel glorijo Napoleonu:

Duh stopa v Slovence
Napoleonov,
En zarod poganja
prerojen ves nov...

Kje je zdaj hinavščina, kje iskrenost?»

Vodnikov rdeči obraz je še bolj zardel. Sedel je na stol za mizo, podprl glavo z roko in se zagledal v rože vzorčastega prta. Potem je tiho izjavil:

»Povsod.«

»Kaj — povsod?«

»Povsod je iskrenost in povsod — hinavščina.«

»Hm. Ne razumem.«

Vodnik je dvignil glavo in pogledal tovarišu naravnost v oči:

»Ali veš, kako je človeku, ki se ves izroči fantaziji? Sediš v nočni samoti za pisalno mizo, spomniš se na vriskajočo mladino, ki je dopoldne korakala mimo tebe, zamisliš se v navdušenega fanta, ki odhaja vriskaje na vojno — in besede ti zazvene v duši. Treba le, da jih ujameš na papir, da jih ne pozabiš. Pa se pojavi pred teboj človek velikega formata, krvoločnik sicer in egoist, a vendar človek stvaritelj. In ustvari nekaj velikega, nekaj o čemer si prej komaj sanjal. Ves zadivljen se zastirmiš vanj in — mu zapoješ slavo zaradi tistega, kar je ustvaril — morda le sebi v korist, pa — slučajno ali preračunano — vendarle tudi tebi in tvojemu narodu v dobro...«

»Torej tudi v tvoji ‚Iliriji oživljeni‘ je iskrenost?«

Pesnik je prikimal.

»In hinavščina?«

»Predobro se zavedam: svoboden ni naš narod ne tu ne tam... Kljub tej zavesti nisem zatrl ne enega ne drugega slavospeva. Natisniti sem ju dal, ju objavil z zavestjo v srcu, da — da sem — suženj.«

Ahačič se je zdrznil. Povesil je pogled in sklonil glavo. Dolg molk je legel med oba moža. Potem se je Ahačič ozrl na polico poleg blazinjaka. Vstal je in se sklonil nad Vodnikovo numizmatično zbirko: tri sto dva in šestdeset komadov starorimskih novcev, najdenih na slovenskih tleh. Pod vsakim novcem je bil nalepljen listič, na katerem

je bilo z razločno Vodnikovo pisavo označeno najdišče in čas, v katerega je novec spadal.

»Tvoja zbirka je že prav lepo narasla,« je dejal Ahačič. Prekinilo ga je rahlo trkanje na vrata.

»Svobodno!« se je odzval Vodnik, se otresel melanholije in vstal.

Že so se odprla vrata in vstopila je mladenka kostanjevih las, bledega obraza, a živordečih usten in iskrečih se modrih oči, ki so jih pa takoj plaho pokrile veke z dolgimi, črnimi trepalnicami.

Priklonila se je gospodoma in začela:

»Prinesla sem jim —«

»Prav, Nana. Kar sem jih položi, na mizo!«

»O, glej, glej! Naneta Cerovškova! Duša z moje paše!« je vzkliknil župnik Ahačič. »Kako pa je tvoji materi? Bolje?«

Nana je dvignila oči k domačemu župniku in okrog ust se ji je zatresel plah nasmešek:

»Hvala, gospod župnik! Danes so mati prvokrat zopet vstali.«

»Nu, glej! Hrabro dekle si in dobra hči, zato ti je Bog milostiv. Reci materi, da vaju jutri popoldne obiščem.«

Vodnik je medtem segel v žep in naštel pred dekletom nekaj frankov.

»Ali je prav?«

Nana Cerovškova je prikimala:

»Hvala, gospod profesor. Prav.«

»Tvoja mati je torej bolna? In ti zdaj sama šivaš in vzdržuješ obe? Nu, pa si zares hraber deklič! Počakaj! Dam ti nekaj za mater.«

In odšel je iz sobe. Ko je šel skozi vežo, je opazil onstran ceste mladega Andreja Goloba, ki je stal in očitno nekoga pričakoval. Njegove velike rjave oči so strmele na gostilno ‚Pri Štefanu‘.

»Spet name čaka!« Že je hotel Vodnik stopiti proti vežnim vratom, pa si je premislil:

»Saj menda zadeva ni tako nujna.« In stopil je po temačnih stopnicah v klet.

Dobričina se je kmalu vrnil in prinesel v eni roki košarico, polno lepih, sveže ohranjenih jabolk, v drugi pa

zajetno steklenko vina. S komolcem je odprl sobna vrata in z zadovoljnim nasmehom stopil pred mlado šiviljo.

»Vino bo materi hitro pomagalo na noge,« je dejal.

V bleda dekletova lica je stopila živa rdečica, ko ji je Vodnik silil svoje darove v roke. Vsa v zadregi se mu je zahvalila. Pesnik pa jo je kar potisnil skozi vrata in ji že med vrati naročal:

»Pa šest parov poletnih nogavic mi napleti!«

Vrnil se je v sobo in zaprl vrata, ves žareč od notranjega veselja, ker se mu je posrečilo dobro delo. Ahačič ga je sprejel s hudomušnim posmehom:

»Saj si nabaviš celo balo, samo zato, da — «

» — stara Cerovškovka hitreje ozdravi,« je dopolnil Vodnik in si zadovoljno pomel roke.

»Kaj še! Že zopet hinavščina! Iskrenost pa je: rendez-vous s šestimi pari nogavic. Hahaha!«

»Hohoho! Nesramni fajmošter! Kako se drzneš norce briti iz najbolj čednostnega dekleta svoje fare! Da o sebi, kot najbolj čednostnem duhovniku sploh ne govorim!«

»Ti, zdaj pa kar pojdiva, sicer bi moral predlagati beatifikacijo — «

» — Valentina Vodnika, hohoho!«

»Ne, ampak mojo, ker te moram potrpežljivo poslušati!«

»Hohoho! O!... kaj pa je to?«

Vodnik, ki si je oblačil suknjo, je stopil naglo k oknu in pogledal za odhajajočim dekletom. Nekaj korakov za Nano Cerovškovo je stopal — seveda! — mladi Andrej Golob.

»F-i-i-i-u!« je zažvižgal pesnik in se s širokim nasmehom obrnil k tovarišu.

»Kaj pa imaš zopet?« se je župnik okrenil že med vrati.

»Nekaj lepega,« se je smehljal Vodnik. Več ni hotel izdati.

Nana je, v eni roki težko košarico, v drugi nič lažjo steklenico, hitro drobila korake čez Marijin trg in Špitalski most. Povešala je lepe oči in se ni ozrla ne na desno ne na levo. Pač je bila opazila tam nasproti gostilne ‚Pri Štefanu‘ Andreja, ki je očitno čakal nanjo, a bala se je, da je ne bi nagovoril. Bala? ... Nu, da. Bala in — želela. Čudno sladko jo je vselej izpreletelo, kadar jo je ogovoril. Ali je bilo zaradi njegovega prijetnega glasu? In vendar

mu je po navadi odgovorila zelo kratko ali sploh ne, dasi sta se poznala še iz časov, ko so Golobovi stanovali nasproti Cerovškovih, na Poljanah. Od takrat pa je preteklo nekaj let. Nano je življenje potisnilo že zgodaj v trdo delo in borbo za kruh. Pomagala je izprva materi pri malem gospodinjstvu in šivanju, pozneje, ko je mati začela bolehati, je morala Nana sama vzeti vse na svoja šibka ramena. Komaj da je med delom in skrbmi opazila prijatelja iz otroških let, ki jo je — ali slučajno ali nalašč — zopet in zopet srečaval, kadar je proti večeru odnašala končane izdelke.

Zdajci se je Nana v Špitalski ulici za trenutek ustavila, da predene košarico z jabolki v drugo roko, ker ji je levica, s katero je tiščala steklenico k sebi, skoraj odmrla.

»Gospodična Nana, ali dovolite, da vam pomagam nesti?« se je oglasil tik za njo Andrejev prijetni bariton.

Že je iztegnil roko po steklenki, ko je Nana postavila košarico na tla.

»Hvala! Saj lahko sama nesem,« ga je zavrnila.

A danes se ni dal preplašiti. Odločno je prijel za težko steklenko in z nasmehom rekel:

»Nič se ne bojte, gospodična Nana, ne bom se vam vsiljeval za spremljevalca. Ponižno bom hodil za vami, če dovolite.«

Vsa v zadregi mu je prepustila steklenico. Kri ji je stopila v glavo, da so ji blede lica zažarela. Njega pa se je ob njeni plašnosti polotila topla prešernost. Šaljivo je dostavil: »Če se pa hočete prepričati, da vam steklenke ne odnesem, se morate včasih vsaj na pol ozreti po meni.«

Ni mu ničesar odgovorila. Le velike modre oči je za trenutek dvignila k njemu, pa jih brž zopet povесila, se v živi zadregi nasmehnila, prijela za košarico in odhitela okrog vogla v smeri mimo guvernerske palače in stolnice proti Poljanam. On s srečnim nasmeškom za njo. Po dolgi dobi brezupnega, tihega oboževanja, ko ni nikjer videl možnosti približati se dekletu s poštenimi nameni — kako bi mogel kot mesarski pomočnik misliti na ženitev! — mu je danes posijal prvi žarek upanja, da se njegova bodočnost preokrene. To upanje mu je dalo pogum, da se dekletu odločneje približa.

Izpod magistratnih arkad je izbuljenih oči gledal za njima vratar Suhadolnik. Pegasto čelo, pokrito s svetloplavimi lasmi, štrlečimi izpod službenega trigelnika, je zvklel v globoke gube. Seveda — vedel je, zakaj se kaže dekle napram njemu, Suhadolniku, nedostopno... »Le kako naj temu tekmeču izpodnesem noge? O, Naneta!«

Zdajci pa so se mu oči zasvetile.

Iztegnil je dolge, pajkaste noge, skočil v vežo, zaklenil svojo vratarsko sobico, se potuhnjeno ozrl po stopnicah in odšel z dolgimi prihuljenimi koraki.

V podstrešju pritlične hišice na Poljanah je stanovala s svojo hčerko vdova zasebnega pisarja — Ana Cerovškova.

Tistega večera je sedela s šivanjem v rokah poleg peči, bolne noge zavite v odejo. Stara komaj štirideset let, je imela vendarle že skoraj bele lase, nekoč lep obraz pa naguban in razoran od bolezni in skrbi.

Povesila je blede roke v naročje in se zastrmela vanje. Njene roke! Stara Liza, študentovska mati, ki je s svojimi varovanci stanovala spodaj v pritličju, je dejala pred leti: »Pridnejših rok nimajo Poljane...« Da, takrat je bila Ana Cerovškova še mlada vdova. Delala je od zore do pozne noči; šivala in štedila, da prisluži in prištedi doto svoji edinki. Ni bilo časa, da bi mislila na svoje zdravje. Škoda je bilo denarja, da bi krmila svoje izčrpano telo. Škoda drv, da bi v dolgih zimskih večerih grela prezeble ude. Le vbadala je in vbadala.

In potem? Potem je bilo prištedenega dovolj denarja za skromno balo. Hčerka je bila stara šestnajst let, lepa, pridna in dobra.

In nato? Nato je prišlo vse hkrati: bolezen, vojna, strašna draginja, lakota... Skromni prihranki so ginevali in naposled — pošli. Zdaj je prišlo tako daleč, da je hčerka redila mater in skrbela za vse...

Ani Cerovškovi sta pritekli dve svetli solzi po blelih licih.

»Mama, ali ste v temi? Ali ni bilo Lize, da bi vam bila prižgala luč? Poglejte, mama! Gospod profesor so mi dali za vas. Lepo vas pozdravljajo in naš gospod župnik tudi. In gospod župnik pridejo jutri popoldne k nam.«

Že je prižgala lojenko in jo postavila na mizo poleg matere. Potem je segla v krilo in privlekla iz žepa pleten mošnjiček, ga odprla in stresla pred mater na mizo.

»Vsi, ki sem jim nesla izgotovljene reči, so plačali!« je pripovedovala z žarečimi očmi. »In gospod profesor Vodnik so naročili šest parov letnih nogavic.«

»Tiste napletem jaz. Laže pletem kakor šivam.«

»Prav, mama. Le preveč se ne mučite z delom, da se vam zdravje spet ne poslabša!«

»Kar pusti me! Vesela sem, da ti lahko pomagam. Saj mi je težko, da moraš že tri leta skrbeti zame, kakor da si moja mati in jaz tvoj otrok.«

V lepo bledo dekletovo obličje je šinila rdečica. Skrila je zadrego z veselim nasmehom.

»Oh, mama! Liza pravi, da je dandanes ves svet narobe. Zakaj bi ne bil še pri nas? In gospod župnik so rekli zadnjič, ko so vas obiskali: Kogar Bog ljubi, tega tepe.« Sklonila se je k materi in ji zategnila odejo okrog nog. »In jaz vem, da naju ima Bog rad,« je tiho pristavila.

»Veš?« se je nasmehnila mati.

Nana je dvignila svoj jasni pogled in prikimala.

»Da, vem. Čeprav nama ni preveč dobro, vendar je na svetu veliko ljudi, ki jim je še mnogo huje. Pomislite na tiste, ki so jim Napoleonovi vojaki požgali domove in jih pognali po svetu! In tiste, ki so jih polovili in jih imajo zaprte v smrdljivih ječah! Jetniki na našem gradu strašno stradajo in oblečeni so v gnile cunje, ki razpadajo na njih.«

»Ali si jih srečala?«

»Nisem. Andrej mi je pravil o njih.«

»Kdo?« se je zdrznila mati in preplašeno pogledala hčerki v oči.

»Golobov Andrej. Nesel mi je težko steklenico do hiše. Ko sva stala na pragu, so prišli mimo francoski vojaki in gnali dva kmečka fanta na grad. Tedaj mi je Andrej povedal o jetnikih, ki jih je videl zjutraj.«

Mati se je oddahnila.

»Hm. Kakšen je zdaj Andrej? Že več let ga nisem videla.«

Hčerka je prijela košarico, da spravi jabolka v shrambo. Na kuhinjskem pragu se je ustavila in se trudila, da pre-maga tesnobo, ki jo je tiščala za grlo.

»Zrastel je in nič več ni tako vesel in nagajiv, kakor je bil včasih.«

Da se ji je zdel resen in možat, ji kar ni hotelo iz ust. »Mati že najmanj pet let ni videla Andreja. Gotovo si ga predstavlja še vedno kot petnajst ali šestnajstletnega fantička ... « je razmišljala Nana, ko je v shrambi skladala jabolka na polico. »In kaj bi rekla mati, če bi vedela, da me je Andrej prosil za sestanek ob vrtnem zidu nocoj? Oh, saj sem mu rekla, da ne pridem. Nimam časa in — sploh!«

Nana se je odločno zasukala in jela z vso vnemo ropotati po kuhinji in pripravljati skromno večerjo. Saj je bila doslej modra in ponosna Nana Cerovškova, ki so jo matere poljanskega predmestja stavile svojim hčerkam za zgled — kaj je vendar danes treščilo vanjo, da se je tako težko premagovala stopiti k oknu in pogledati, če morda vendarle ne stoji Andrej ob vrtnem zidu in gleda v razsvetljeno okno!

Kranjski intendant Rouen de Malet je sedel še vedno v svoji pisarni v hiši Nemškega viteškega reda poleg križanske cerkve. Ko se je zdajci v cerkvenem stolpu oglasilo zvonjenje, je zataknil gosje pero za uho, pogledal proti oknu v večerni mrak, obletel potem s čemernim pogledom skladanice nerešenih aktov na svoji mizi in glasno vzdihnil:

»Če pojde tako dalje, se še zadušim pod vsem tem papirjem.«

Njegov tajnik Paris, sedeč pri mizi za njegovim hrbtom, je prikimal šefu, ne da bi prekinil svoje pisanje:

»Premalo nas je. V Parizu tega ne razumejo. Pritegniti bi morali v vsak urad nekaj inteligentnih domačinov.«
Intendant se je zasukal kakor veter.

»Kaj? Domačinov! Teh tepcev, ki nimajo pojma o urejeni moderni upravi! Svojih starih šeg se drže kakor klopi, pa če so še tako neumne in njim samim škodljive.«

»Je že res. Saj tudi gospod generalni intendant grof Chabrol pravi tako. In zakrknjeni so in skrivaj nas sovražijo, pravi gospod generalni.«

»C'est ça. Zato je bolje, da sami garamo.«

Intendant se je obrnil in vzel nov akt s kupa. Tedaj so se odprla vrata in sluga je naznanil:

»Agent z mairije.«

»Naj vstopi!« je z ošabno malomarnostjo odločil intendant, snel gosje pero izza uhlja in začekal na akt pripombo. Za človeka, ki je vstopil s ponižnim pozdravom in ostal pri vratih, se ni zmenil. Šele ko je končal svojo pisarijo, dostavil podpis in potresel vse s svižem, se je na pol okrenil, z afektirano razkrečenimi prsti potisnil monokel pred oko in vprašal:

»Kaj novega, monsieur Süadolnik?«

V krog slabe luči, ki sta jo širili dve lojenki s svečnika na intendantovi mizi, je zdajci stopil mairijski vratar France Suhadolnik. Izvlekel je iz žepa listek, stopil še korak bliže in pričel svoje poročilo:

»Pri gospodu mairu so bili danes...« — in prečital je dolg seznam vseh strank, ki jih je tega dne sprejel baron Codelli. Imena intendanta očitvidno niso zanimala. Šele pri imenu ‚profesor Vodnik‘ se je zganil in vprašal:

»Profesor Vodnik? Ste čuli razgovor?«

Suhadolnik je premeteno stisnil krmežljave oči in zavlekel tanke ustne v samozavesten smehljaj.

»Jaz čujem vsak razgovor,« je poudaril.

»Alors?«

»Govorila sta o vas in o želji nekega gospoda Goloba, potem pa o maršalu Marmontu in o baronu Zoisu, ki ga gospod maire zelo spoštuje.«

»Hm. Spoštuje?«

Intendant je agentu ostro pogledal v oči. Spoštovali so Zoisa tudi Francozi... to se pravi: kadar so ga rabili...

»Da. Rekel je: ‚Komur on zaupa, je tega zaupanja tudi v največji meri vreden.‘«

»Hm... Dalje!«

»Potem sta govorila o nekih cesarjevih devicah, ki jih mislijo poslati za god Njegovemu Veličanstvu. Profesor Vodnik bo menda sestavil program za to počastitev.«

»Cesarjevih devicah?«

Intendantu je padel monokel z očesa. Preplašeno se je ozrl na svojega tajnika, ki je odprtih ust zastrmel iznad svojega pisanja v agenta.

Agent je skomignil z rameni... Seveda — gospoda Francoza se delata nevedna. Ampak on, Suhadolnik, je že marsikaj slišal, kar so si francoski vojaki po gostilnah prišepetavali o Napoleonu in njegovih ljubicah...

»O nekih rožah sta govorila. Nisem vsega natanko razumel, ker je takrat drdrala guvernerjeva vprega mimo.«

Intendant se je osvestil. Igraje je ovil verižico z monoklom okrog prsta in navidez brezbrizno vprašal:

»Še kaj?«

»Nič, gospod intendant... Prav za prav — novaka vam lahko označim.«

»Pišite!« je intendant kratko velel tajniku.

Elegantni Francoz je vzel polo s police in nastavil pero.

»Andrej Golob, star 21 let, učiteljev sin,« je narekoval agent.

»Dobro!« je milostno prikimal de Malet. »Kadar ga zajamejo, prejmete nagrado. Adieu, monsieur Süadolnik!«

Komaj je agent zaprl vrata za seboj, je intendant udaril s pestjo ob mizo in skočil kvišku.

»Parbleu! Ali ste že slišali kdaj takšno neumnost! Zdaj bodo ti tepci poslali Njegovemu Veličanstvu nekaj z rožami ovenčanih devic — haha! — kakor Grki Minotavru — hahaha!«

Intendant je izgubil vso svojo afektiranost. Tolkel se je po kolenih in smejal na glas in vedno glasneje:

»Hahahaha!«

»Hehehe!« mu je drugoval tajnik.

— — — — —
Suhadolniku so se svetile oči v škodoželjnem veselju, ko je odhajal od intendanta. Šel je mimo justične palače — nekdanje deželne hiše — in po Gosposki ulici dalje ter se ustavil pred gledališčem, kamor so drli ljudje k laški predstavi. Že je hotel tudi on zaviti notri, a premislil se je. Nocoj si privošči boljšo zabavo. K Urbasu pojde in se obesi svojemu tekmeču za pete. Če se je mladi Golob nocoj dogovoril z lepo Naneto za sestanek, iz te moke ne bo kruha, za to bo že poskrbel on, Suhadolnik.

Šel je dalje po Gledališki ulici in jo mahnil preko trga na Šempetrsko cesto. Sredi Šempetrske ceste, nasproti Mesarskega mostu, je stala Urbasova domačija, dokaj velika enonadstropna hiša s staro gostilno ‚Pri Irgelcu‘.

Tu je vstopil Suhadolnik. Od druge strani je z dvorišča stopila v široko vežo dekla s skledo, polno telečjega droba. Na dvorišču pred hlevom so visela na velikih kavljih štiri zaklana teleta. Pomočnik Andrej je vlekel kožo z zadnjega in zakričal za deklo v vežo:

»Gospod mojster je naročil, da mu napravi jutri za predjužnik srceta v omaki!«

»Ali vsa štiri?« je vprašala debelušna Katra.

Pomočnik je odkimal:

»Samo dvoje.«

»In za koga bosta drugi dve?« je Katra vprašala s porednim mežikanjem, češ, saj vem, da bi se jih Andrej ne branil!

Fant pa je le ravnodušno skomignil z rameni:

»Za kogar hočeš!« In tiše je pristavil: »Samo za kakšnega špicelna ne, da ne zaduha teh telet!«

»Hoho! Tako neumna nisem!«

In Katra je s skledo izginila v kuhinjo — ne posebno dobre volje. Andrej je bil pravi pustež...

Suhadolnik, ki je med tem razgovorom stal v temni veži pred gostilniškimi vrati, je izpustil kljuko. »Aha! Teleta so zaklana skrivaj, brez dovoljenja oblasti!« In v dveh skokih se je vrnil na cesto. Njegov zelenkasto blede obraz s šiljastim nosom in kakor predivo belimi lasmi se je razvlekel v satansko spako... »Mojster Urbas, mislim, da ti jutri tvoj predjužnik precej zasolim!«

Pol ure pozneje se je agent vrnil, stopil v pivnico in sedel v bližino mize, kjer je večerjala družina: trije pomočniki, hlapec, dve dekli in vajenec, sami močni, rdečelični ljudje — razen Andreja, ki s svojo vitko postavo in bledim, poduševljenim obrazom nikakor ni pristajal tej družbi. Medtem ko so drugi z veseljem zajemali in belili jed s krepkimi šalami in opazkami, je sedel Andrej kakor tujec med njimi, se malokdaj in še takrat prav medlo nasmehnil, večinoma pa je strmel predse v mizo in včasih kar pozabil jesti.

»Jej zdaj, suha južina! Sanjaš lahko ponoči!« ga je sunil pomočnik Jaka s pestjo v komolec, da se mu je potresla žlica in je jed pljusnila po mizi.

Kajpak so se mu vsi zakrohotali. Andrej pa jih je mirno pogledal, odložil žlico in vstal.

»Glej ga, pusteža zamerljivega!« je vzkliknila okroglolična Katra in ga hotela pridržati: »Sedi vendar!«

Toda Andrej je s svojimi dolgimi ozkimi prsti odrinil njeno široko rdečo roko in se poizkusil nasmehnuti:

»Nikomur ničesar ne zamerim. Le jesti danes ne morem.«

»Hudič lišpavi! Ali si bolan ali kaj?« je ropotal najstarejši med njimi, hlapec Miha.

Andrej je skomignil z rameni in se izrinil izza mize. Rad bi se bil premagal, pa ni mogel. Vsak grižljaj ga je nocoj dušil v grlu. Mislil je le na to, da se ob tej uri v večerni družbi ‚Pri Štefanu‘ odloča njegova usoda...

»Bolani, seveda je bolan — na srcu! Hahaha!« je kričal Jaka za njim.

Andrej se ni ozrl. Mirno je zaprl vrata za seboj.

»Na srcu? Glej, glej! Na katero je pa obesil oči?« se je zanimala Katra. Druga dekla, Jera, je radovedno pridržala žlico na pol pota k ustom.

»Hm. Na Cerovškovo,« je izdal Jaka.

»Na tisto ošabnico, ki beži pred fanti, kakor da imajo kugo?«

»Mhm. Štmana je zares. Ampak tudi prekleto čeden deklič,« je podražil Jaka.

»Uh. Prav tako je sirasta v obraz kakor Andrej.«

»Saj zato se bosta dobro ujemala,« je dobrodušno pripomnil Miha, kar mu je doneslo prav pisan Katrin pogled.

Pri sosedni mizi je mairijski vratar z besnim pogledom vrgel denar za pijačo po mizi in brž odšel. Ko je stopil v vežo, je prišel po stopnicah iz prvega nadstropja Andrej Golob in si zapenjal frak. Suhadolnik se je sklonil in si popravljal zaponko pri čevljih, da je šel Andrej mimo njega. Potem je krenil agent počasi za njim. Andrej je nameril korake preko Mesarskega mostu in zavil na Poljanski nasip.

»Aha! Nisem se motil!« si je mislil Suhadolnik. »Ampak, če se hočem prepričati, kako je s to ljubeznijo, moram to storiti še nocoj. Jutri bo prepozno... Jutri bo lepi golobček pod ključem med novaki.«

Mahnil jo je torej tudi on čez leseni Mesarski most, se s hitrim pogledom prepričal, da je Andrej stal na nasipu pod vrtom Janežičeve hiše, kjer je stanovala Naneta, in

šel dalje na Poljansko cesto, da se od druge strani skrivaj približa torišču svojega tekmeca. Res se je po ozki ulici priplazil za Ljubljanico in previdno od drevesa do drevesa švigal vedno bliže.

Zdajci ga je ločila od Andreja še senca enega samega drevesa. Stisnil se je za deblo in čakal. Andrej je stal nepremično, naslonjen ob ograjo nad Ljubljanico, in gledal navzgor proti razsvetljenemu podstrešnemu oknu Cerovškovih. Včasih je preko zagrnjenega okna zaplavala Nanina senca, včasih se je razločno videla na oknu silhueta njene lepe glavice. In Andrej je stal in gledal, in dvajset korakov od njega je stal in čakal njegov tekmec. Tako sta vztrajala skoraj celo uro.

Tedaj je luč tam zgoraj v kuhinjskem oknu ugasnila. Suhadolnik se je zganil. Aha, zdaj je dekle končalo delo v kuhinji, zdaj pride na sestanek!

Toda — Andrej se je premaknil, sklonil glavo in — počasi odšel nazaj proti mostu...

Presenečen je agent strmel za njim...

Torej — nič?

V njem je zaplapolalo zmagoslavje: Še je čas! Še si jo morem pridobiti! In — pridobim si jo!

Drugo jutro je šel Vodnik po hodniku mimo četrtega razreda, ko so se vrata odprla in je prišel iz sobe Golob. Za njim je planil na hodnik vik in krik razposajenih dečkov in neznosen duh po zatohlem šolskem zraku.

»Nu, ali si prespal in premislil tisto sinovo zadevo?« je vprašal Vodnik.

»I, kaj bi premišljeval!« se je Golob obregnil. »Saj je polnoleten, naj stori kar hoče! Domov pa naj mi ne hodi, nas je že itak preveč pri skledi.«

»Saj dobimo kakšen posel zanj.«

Golob je skomignil z rameni:

»Dobimo ali tudi ne. To pa je gotovo: fant je pravi butec. S kruhom se je skregal, zdaj naj poizkusi, kaj se pravi stradati.«

»Ampak — « je poizkusil nagovarjati Vodnik, ki ga je srce bolelo zaradi fanta. Toda prekinil ga je sluga z intendantce, ki je pristopil in sporočil:

»Gospod intendant želi, da gospod profesor čim prej pride k njemu.«

»Sporočite gospodu intendantu, da pridem takoj!«

Ko je sluga odšel, je Golob pridržal Vodnika:

»Če že greš k intendantu, mu povej, kako je z našimi prejemki. Če se on ne zavzame za nas, ne bomo zaostalih plač nikoli videli.«

»Pa vendar ne misliš, da se bom pritoževal čez maira za njegovim hrbtom.«

»Kajpak! Ti, ki si zaostanke že prejel, se lahko postavljaš v pozo moža poštenjaka!« je zajedljivo vzrotil Golob.

»Dokler imaš upanje, da stvar doženeš naravnost, ti ni treba hoditi po ovinkih!«

»Seveda! Medtem lahko živiš ob zraku in božji besedi! Dobro! Saj ne potrebujemo tvojega priporočila. Kar sami napravimo direktno prošnjo na intendanta. Bomo videli, ali pridemo do svoje pravice ali ne!«

Jezno se je zasukal in se vrnil v razred. Vodnik je globoko vzdihnil:

Četrť ure pozneje je stal pred intendantom.

»Monsieur l'abbé Vodnik, čul sem, da sestavljate program za letošnjo proslavo rojstnega dne Njegovega Veličanstva.«

Vodnik se je nemo priklonil. Bil je nekoliko presenečen. Kako je prišla ta zadeva tako hitro do intendantovih ušes? Ali mu je Codelli poročal?

»Slavna mairija ima namen, da počasti Njegovo Veličanstvo z nekakšnimi devicami?« je intendant tipal dalje.

»Z Rožnimi devicami — avec les Rosières, monsieur l'intendant,« je dopolnil Vodnik.

Intendantove afektirano priprte oči so se razširile.

»Les Rosières!« je vzkliknil. »Saj to je imenitna misel! Tudi pri nas v Parizu častimo ta dan tako. Hm... Nota bene: Ali ima maire potrebno vsoto za doto rožnim devicam že v proračunu dovoljeno?«

Zdajci pa je pesnik odpiral oči: Ali dobi tukaj rešitev uganke? Doto? Mairija — rožnim devicam? Kako bi jo imela?

»Mislim, da te postavke gospod maire nima v proračunu.«

»Torej mu sporočite, naj naknadno zaprosi za izreden kredit. Tudi za obdarovanje drugih siromakov in ostale stroške. Saj bodo potem vse prireditve slične našim pariškim?«

»Katere prireditve mislite, gospod intendant? Rad bi poznal pariški program.«

»Nu, pri nas se udeležita izbrani rožni devici slavnostne maše. Po maši — kronanje rožnih devic in izročitev določene dote. Potem vojaška parada, ljudske igre, slavnostna gledališka predstava, ples. Siromake obdarujejo s kruhom. Nekaj bednih starcev povabijo na posebno pojedino. Morda sem še to in ono pozabil. Ljubljana si vse to seveda po svoje prikroji. Veseli me, gospod poet, da je program v vaših večjih rokah. Vaša umetniška fantazija ima tu široko polje. Želim, da vam prireditev v polnem obsegu uspe.«

In vstal je.

Tudi Vodnik se je dvignil s stola. Bil je kakor omotičen. Pogled mu je v zmedenosti bežno ošinil intendantovo pisalno mizo in — se razširil: V sredi je ležala pola — konskripcijski seznam. In na poli eno samo ime: Andrej Golob, učiteljev sin... In spodaj že odlok in podpis!

Ves zmeden se je Vodnik poklonil in se poslovil.

Potem je stal na cesti, držal klobuk še vedno v roki in kakor mesečen gledal predse. Vse veselje nad rešeno uganko ‚rožne device‘ mu je zamrlo v grozi: Andrej! Ubogi Andrej!

Ampak — kako je to mogoče! Saj je bil doslej vojaščine oproščen kot uslužbenec armadnega liferanta Urbasa. Seveda — od snoči ne več... Toda tega vendar intendant še ni mogel vedeti!... Učiteljev sin... seveda, kot tak bi moral takoj med novake... Nekdo ga je torej naznanil. Pa kdo? Njegov oče sam? Golob? Podobno mu je že. Dostikrat je grozil, da zapiše sina med novake, če bi pustil mesarstvo...

Kaj zdaj? Ali ni rešitve za fanta? O, pač — Urbas!

Dobričina se je spustil v tek, da se mu je dolga duhovniška halja ropotaje opletala okrog nog. Brez sape, ves rdeč v obraz je priteknel do Mesarskega mostu in do barake, v kateri je sekal meso velik rdečelas človek, širokega rdečega obraza — mesar Urbas.

Ves začuden je pogledal Vodnika, ki se je med kupa-
valci prerinil do pregrade. Pesnik je brž pomignil mojstru,
ki je takoj položil nož iz rok in prepustil prostor pomoč-
niku, sam pa stopil skozi vrata v ozadju barake.

»Gospod Urbas, pomagajte!«

»I, kakšnega hudiča ste pa spet iztaknili, gospod pro-
fesor? Saj vas še kap zadene, tako ste zaripli v obraz.«

Vodnik je izvlekel žepno rutico in se obrisal po čelu.

»Kje je Andrej?« je vprašal.

»Pri meni doma. Svoje stvari pospravlja.«

»Za božjo voljo vas prosim, obdržite ga še, sicer ga še
danes ulove med novake! Videl sem pri intendantu
konskripcijski seznam z njegovim imenom — že podpisan!«

»Ni vrag! To je šlo pa hitro. Gotovo ima fant dobrega
prijatelja.«

Vodnik je prikimal:

»Skoraj gotovo. Samo vi ga lahko rešite. Vam pomoč-
nika ne smejo vzeti. Ali ste ga že odglasili?«

»Nisem.«

»Ali ga ne boste?«

»Ne, dokler mi sam ne uide.«

Vodnik je zagrabil njegovo roko in jo krepko stisnil:

»Mojster! Jaz — vi — vi ste...«

»Že prav! Moram iti sekat. Babe že godrnjajo.«

In že je stal Vodnik sam za barako. Zasukal se je in
jadrno ubral pot čez most in naravnost v Urbasovo
domačijo, kjer je povprašal po Andreju. Debelušna Katra
ga je odvedla v prvo nadstropje in mu pokazala na ena
izmed rjavo pleskanih vrat. Tam je bila spalnica Urba-
sovih pomočnikov. Vodnik je potrkal in na poziv iz sobe
vstopil. Bila je velika soba, vendar precej pusta in prazna.
Ob stenah so stale štiri postelje, med oknoma velika
omara, sredi sobe pa miza s štirimi stoli. Andrej je čepel
ob svojem malem kovčegu pred odprto omaro. Presene-
čeno je vstal in pozdravil profesorja. Vodnik je, še ves
zasopel, hitel fantu pojasnjevati njegov nevaren položaj.

»Vztrajati moraš, dokler ne dobiš javne službe, v kateri
boš varen pred Napoleonom!« mu je zabičil.

Andrej ga je ves poparjen poslušal.

Z globokim vzdihom je prikimal in se žalostno ozrl na
svoj malone do vrha napolnjeni leseni kovčeg. Potem je

s pogledom, polnim gnusa in odpora ošvignil krvavi beli predpasnik, ki ga je bil vrgel čez stol.

Vodnik je razumel pogled mladega moža. Rahlo je položil roko na njegovo ramo in dejal:

»Ne vem ti druge pomoči, fant. Kar opasati ga bo spet treba. Če bi se branil Urbasove mesnice, bi te odvedli v Napoleonovo. Pogum, Andrej! Saj ne bo trajalo vse življenje!«

Res je pripravil obupanega fanta do tega, da se mu je hvaležno nasmehnil, odločno potegnil s sebe frak in pobral okrvavljeno delovno jopico, ki jo je bil zabrisal v kot. Nato je oblekel mesarski predpasnik in pokril belo čepico, ki je ležala na mizi.

»Tako. Zdaj se ne bojiva nobenega teh novomodnih policajev, ki jim Francozi pravijo: žandarji,« je rekel pesnik, položil roko na fantov komolec in skupaj sta šla po stopnicah navzdol.

Iz veže sta čula več glasov. Množica ljudi se je bila nagnetla vanjo.

Med vrati gostilniške sobe so se zbrali radovedni obrazi, med njimi blede agentovo obličje. Radovedneži so pritiskali tudi s ceste. Nad glavami ljudi sta se v široki veži bliskala dva bajoneta.

»Aha, so že tu!« je opomnil Vodnik in izpustil fantov komolec.

»Tisti-le je!« se je začul glas izmed radovednežev in nekdo je s prstom pokazal na Andreja.

Žandarja sta stopila proti stopnicam.

»Monsieur André Golob?« je vljudno vprašal eden izmed njiju in vojaško pozdravil »abbéja« Vodnika, ki so ga že poznali francoski vojaki po vseh bolnicah in kasarnah.

»C' est moi (to sem jaz),« je stopil Andrej naprej.

»Présentez votre carte de domicile (pokažite izkaznico o bivališču),« je Vodnik glasno pozval svojega varovanca.

Andrej je segel v telovnik in izvlekel legitimacijo.

»He! Zdaj ga imajo!« je govoril satanski posmeh na bledem agentovem obrazu.

Vodnik ga je slučajno opazil in se zavzel: Ali ima morda ta grdun svoje nečiste prste vmes? Tudi Andrejev pogled se je v tistem trenutku srečal s strupeno škodoželjnim agentovim.

Žandar je prijel Andrejevo legitimacijo in prečital opazko na njej: »Uslužbenec armadnega liferanta g. Urbasa. Laissez passer!« Še enkrat je pogledal na ime na čelu legitimacije, preletel z očmi osebni popis, prikimal in vrnil mlademu možu papir. Vojaško je pozdravil in — odšel. Njegov tovariš za njim.

Agentu Suhadolniku je bušila vsa kri v obraz, potem pa je postal zelenkastobled. Stopil je s praga gostilniške sobe in se pomešal med odhajajoče radovedneže. Ni ga več mikalo, da bi čakal še na komisijo, ki je morala priti na njegovo ovadbo zaradi neprijavljenih zaklanih telet...

2.

Na vse načine si je Vodnik v prihodnjih mescih prizadeval, da ustanovi Golobovemu Andreju existenco. Obrnil se je najprej do Zoisa. Blagi baron, priklenjen na svoj bolniški voziček, ga je potrpežljivo poslušal. Potem se je bridko nasmehnil:

»V enem svojih obsežnih podjetij naj spravim fanta pod streho? Gospod profesor, ali si predstavljate, v kakšnem stanju so danes vsa ta moja pred leti tako cvetoča podjetja? Oglejva si jih: Fužine v Bohinju tako rekoč stoje. Fužine na Jesenicah — isto tako. V rudnikih sem odpustil skoraj vse delavce. Vsa moja trgovina z železom in železnimi izdelki je zaspala. Ali si predstavljate, koliko mojih pridnih ljudi je zdaj brez kruha? Lahko si mislite, kako mi je bilo pri srcu, ko sem moral drugega za drugim odpuščati ali jim v teh težkih časih znižati plače. Svoje najstarejše, najzvestejše služabnike sem potaknil, kjer koli se je še pokazal ostanek kakšnega posla. Nekaj sem jih vtaknil v tovarno za keramične izdelke v Gradišču, a tudi tam bom morda moral ustaviti delo. Moje premoženje kopni, dragi abbé. Saj veste, da so izvlekli iz mene največjo kontribucijo na Kranjskem. Žiga Zois od nekdanj ni Žiga Zois od danes. Poleg tega: na mojih graščinskih in drugih posestvih gospodarijo francoski gostje. Moja hiša tukaj je postala francoskim generalom najpriljubljenejši ljubljanski hotel. Meni in mojim ljudem je ostalo v vsem poslopju, ki je menda največja privatna hiša v Ljubljani,

komaj nekaj sob, vse drugo so zasedli Francozi, ki stavijo dan za dnem večje zahteve. Tu — prepričajte se! Takšne pojedine teden za tednom spravijo tudi največjega bogataša na kant. Pomislite, da poteka že tretje leto, odkar nas vaš slavljeni Napoleon mrcvari s svojo okupacijo!»

Baron je pomolil Vodniku izkaz o predmetih, ki jih je porabil v minulem tednu pri njem stanujoči divizijski general, njegov adjutant in ostalo spremstvo. Seznam je spisal baronov tajnik, spodaj pa je bil preprost podpis: Žiga Zois.

Vodnikove velike modre oči so med čitanjem postajale še večje. Častniki in njihova služinčad so izpili 260 meric navadnega vina, poleg tega še 15 buteljč malage, 4 buteljke šampanjca, 5 buteljč ruma, 6 buteljč rozolje; pojedli pa so 18 parov kokoši in 385 funtov mesa ter pokurili 7 klafter drv. Skupen račun je znašal 860 goldinarjev... Če bodo kdaj plačali?

»Saj to so nesramni požeruhi!« je vzkliknil Vodnik.

Zois je mirno skomignil z rameni.

»To še ni najhujše. Hujše je to, da noč za nočjo ni miru v hiši. Nu, dovolj je te jeremijade, dragi profesor. Kakor vidite, ob najboljši volji ne morem pomagati vašemu varovancu. Sicer pa — tudi če bi ga kot pisarja vzel v službo, mi ga takoj vzamejo v vojake. Le uradniki v javnih službah so oproščeni vojaščine. Obrnite se na župana Codellija!«

»Sem že mislil nanj,« je prikimal Vodnik. Rad bi še dostavil prošnjo, naj Zois vloži pri Codelliju dobro besedo za mladega Goloba, a premislil si je. Dasi sta bili rodbini Zois in Codelli v starih prijateljskih odnošajih — Žigov oče Michelangelo Zois se je v službi veletržca Avgušтина Codellija povzpел do solastništva in naposled do odkupa firme — vendar se je Žiga Zois sedanjemu mairu, ki je bil znan frankofil, nekoliko odtujil.

»Zdaj pa pozabiva te nevšečnosti in govoriva o drugih stvareh. Ali ste prejeli kakšno novo knjigo?«

»Nobene. Iz Trsta sem naročil novo italijansko slovnico, pa mi je še niso dostavili.«

Zois je živahno prikimal:

»Vidite, to je tudi dobrotā, ki smo je deležni po Napoleonovi zaslugi: tale odrezanost od vsega velikega literarnega sveta. Zelli mi je hotel naročiti La bibliothèque

britannique de Genève in Journal de physique de Paris, ampak poštna direkcija njegovega naročila niti ekspe-
dirati ni hotela.«

Rafael Zelli je bil šolski nadzornik, ki ga je s Zoisom vezalo posebno zanimanje za kemijo. Imel je na liceju lepo urejen laboratorij, ki mu ga je bil prepustil njegov zaščitnik, maršal Marmont.

»Vem,« je odgovoril Vodnik, »povedal mi je, da je hotel potem zvezke kupiti v Milanu, pa so mu zavrnilo pošiljatev po poštah kurirjih.«

»Nu, saj pravim. In to se imenuje pri Francozih »la liberté«! Hvala lepa za takšno čudno svobodo. Dozdeva se mi, da hoče Napoleon iz svojih citoyens ilyriens napraviti same tepce, ki jim niti na misel ne pride, da bi pogledali čez plot.«

»Mislim, da ste v tem oziru do Francozov krivični, go-
spod baron. Še nikoli nismo bili deležni tolikšne duševne svobode, kakor zdaj pod Francozi.«

Baronov nosek se je zaničljivo namrgodil in njegove velike rjave oči so predirljivo zrle v jasnomodre Vodnikove:

»Duševna svoboda? Framasonstvo! Povejte mi, gospod profesor: Ali ste res član novoustanovljene framasonske Lože prijateljev kralja rimskega in Napoleona?«

Vodnikovo odkrito obličje je prešinila zadrega. Lagati ni hotel, resnico povedati ni smel... Za trenutek je umaknil pogled, potem se je znašel in nasmehnil:

»To je tajna družba, gospod baron, in vse njene zadeve so strogo tajne. Sicer pa — ali ni bil celo škof Herberstein član prve framasonske lože v Ljubljani? In njegov tajnik, vaš pokojni prijatelj Linhart?«

Zois je vedel dovolj. Zaskrbljeno je zmajal z glavo in dejal dobrohotno:

»Strašno ste lahkomiselni, profesor! Ali se ne bojite posledic vašega navdušenja za Francoze, kadar se vrnejo Avstrijci?«

Vodnik je zamahnil z roko in veselo odgovoril:

»Te bojazni pa res nimam, ker Avstrijci se ne vrnejo nikoli več.«

Vstal je, da se poslovil.

Zois ni odtrgal pogleda od zdravega pesnikovega obličja. Še enkrat je zmajal s sivolaso glavo:

»Nepoboljšljiv optimist!« In svojo drobno, blede roko je položil v kmetiško krepko Vodnikovo. »Na svidenje jutri! In prinesite mi kmalu svojo ‚Italijansko slovnico‘. ... Joj! Potrpate še malo, gospod profesor! ... Lujiza!«

V sosedni sobi je zaropotal stol, vrata so se odprla in v njih se je prikazala Zoisova nečakinja ter s prisrčno prijaznim nasmeškom odzdravila Vodnikovemu globokemu poklonu. Baronesa prav za prav ni bila lepotica, a v njenem ponašanju je bilo nekaj prisrčno domačega, da se je v njeni bližini vsakdo dobro počutil, posebno ubogi trpin, njen stric Žiga, ki je bil že petnajst let priklenjen na svoj bolniški stol.

»Lujiza, ali veš, kje bi mogla biti knjiga, po kateri sem listal danes zjutraj? Mogoče sem jo pustil v spalnici?«

»Da, striček, na tvojo nočno omarico sem jo položila. Takoj ti jo prinesem.«

Kmalu se je vrnila s knjigo in jo izročila baronu, ki jo je pomolil Vodniku.

»Evo: tretji del Stulijevega italijansko-ilirsko-latinskega slovarja. Vzemite ga s seboj! Morda napravite iz njega kakšne izpiske za svoj slovar. Kaj pa imate zdaj v delu?«

»Včeraj sem izpisoval iz Hipolitovega rokopisa. In Primic mi je iz Gradca zopet nekaj malega poslal.«

Zois je zadovoljno pokimal:

»Primic je dober dečko, čeprav je Kopitar tako nagačen nanj. Zelo je navdušen za našo dobro stvar. V veliko zaslugu mu štejem, da je graški univerzi priboril stolico za slovenski jezik. Kdo ve, ali je njegovo nastopno predavanje uspelo?«

»Upajmo! Hvala za knjigo, gospod baron! Klanjam se!«

Ko je stopil iz Zoisove hiše, je skoraj trčil ob elegantnega gospoda, ki je brž dvignil svoj beli cilindar. Bil je višji finančni uradnik Scheuchenstuel, katerega sin Anton je pohajal v normalno.

»Kakšen čuden nasmeš mu je ušel preko obraza! ... Ali je on tudi že izvedel za moj pristop v framasonsko ložo? ... To bi bilo fatalno!« je razmišljal Vodnik in s tesnim občutkom obrnil korake za Scheuchenstuelom po Bregu proti mestu. Scheuchenstuel je kmalu zavil v Sa-

lendrovo ulico, kjer je stanoval v hiši svojega tasta Gollmayerja. Vodnik pa se je hitro otresel tesnobe. Res so si nekaj šepetali ljudje po Ljubljani, da je Scheuchenstuel v tajni zvezi z Avstrijci, njihov vohun; a dokazati mu doslej nihče ni mogel ničesar. Edinole njegovo premoženje je čudno hitro rastlo... »Eh, kaj mi morejo Avstrijci!« se je Vodnik vedro otresel tesnobe.

Še vedno je upal, da svojemu varovancu Andreju preskrbi službo. Govoril je o tej zadevi s Codellijem, ko mu je predložil načrt za praznovanje Napoleonovega rojstnega dne. Maire je bil vzhičen nad lepim, pestrim programom in morda bi mu prošnje ne odbil. Ko je pa slišal, da je kompetent Golobov sin, se je baronu Codelliju obraz stemnil in odločno je izjavil:

»Rad bi vam ustregel, gospod profesor, ampak pravil sem vam že, da po nalogu intendanta niti za frank ne smem prestopiti proračunske vsote. Ob zdajšnjem štedljivem sistemu je izključeno, da bi nam Napoleon, ki bo proračun sam podpisal, dovolil novo postavko. Rabil pa bi novega pisarja zelo. Vsi gospodje adjunkti se pritožujejo, da so preobloženi z delom. Jaz sam čepim v uradu od jutra do večera. Toda...«

Gospod maire je pomembno skomignil z rameni. Vodniku ni preostajalo drugega kakor da se poslovi.

Čez nekaj dni, ko je nesel intendantnemu tajniku Parisu, uredniku uradnega lista »Telegraphe officiel«, prevod nekega razglasa, je tudi njemu položil Andrejevo zadevo na srce. A Paris mu je odgovoril skoraj isto kar Codelli. Z ironičnim posmehom mu je pokazal na skladovnice nerešenih aktov in dejal:

»Verujte: če bi intendantca smela, bi si bila že davno pomagala. Dela imamo več kakor za deset pisarjev, le kredita ni, kredita.«

Nekaj tednov pozneje je bil pri tovarišu, profesorju Matvezju Ravnikarju, Zoisovem izpovedniku. Ravnikar mu je kazal svoj novi rokopis: del prevoda sv. pisma po hebrejskem originalu. Vodnik je listal po rokopisu, prečital tu eno stran in tam drugo in izjavil naposled moško in brez zavisti:

»Tako ni pisal še noben Kranjec. Lepši je vaš slog od vseh, kar sem jih kdaj spoznal.« In s prostodušnim na-

smehom je pristavil: »Vštevši mojega. Kje ste vendar vzeli tako lep in čist slovenski jezik?«

Ravnikar, srednje velik krepak mož, okroglega, zago-relega obraza in živahnih, ozkih rjavih oči, je rahlo zardel ob pohvali in odgovoril z resnim poudarkom:

»Tam, kjer je še čista slovenščina doma: med kmeti na vasi.«

Vodnikov rdeči obraz se je zresnil. Pokimal je in pri-trdil:

»Vsi bi se morali med kmeti učiti pravilne materin-ščine.«

Govorila sta še to in ono. Med drugim je Vodnik omenil tudi zadrege Golobovega sina.

»Pa bi se obrnili na guvernerja Bertranda!« je svetoval Ravnikar.

Vodnik je odkimal:

»Saj je že vso zimo v Trstu. Kdo ve, kdaj se vrne. Sicer pa bi bila tam ista pešem kakor na intendanci. Saj veste, kakšen stiskač je guverner.«

»Hm. Kaj pa škofijski ordinariat? Vem, da imajo mnogo dela v pisarni. Še ni dolgo temu, odkar mi je tajnik Wolf potožil, kako bi rabili še eno pisarniško moč.«

»Ki bi jo bili že nastavili, da jim intendant ne gleda tako strogo na prste.«

»To je res. Francozi se mešajo že v vsako figo, cerkveno ali civilno,« je Ravnikar ugotovil po svoji krepki navadi.

Vodnik bi bil morda vendarle stopil še do škofovega tajnika ali do škofa Kavčiča samega. A čutil je, da bi ga oba skrivaj za Avstrijo goreča duhovnika gotovo zavrnila, saj se je Vodnik zadnje čase res kazal navdušenega fran-kofila.

Naposled je pesnik uvidel, da bo treba Andreju počakati boljših časov. Ko Francozi uredijo gospodarstvo v Ilirskih provincah, se vrne blagostanje v deželo in vse bo dru-gače... se je tolažil in sklenil, da to tudi mlademu Golobu razloži. Zato je zvečer še pred večerjo stopil iz svojega stanovanja v gostilno na drugem koncu hiše. V točilnici, polni dima in vinskega duha, je sedelo več kmetov iz okolice, ki so pripeljali v mesto nekaj voz sena in slame, pa tudi žita in drugih stvari, kar jim je pač rekvirirala

neizprosna vojaška komisija. Med njimi je sedelo pri posebni mizi šest francoskih vojakov, ki so bili nastanjeni v hiši, v sosednji sobi pri peči pa je Vodnik zagledal rdečelaso Urbasovo glavo.

»Ali ste sami, mojster?« se je pridružil mesarju.

»Zdaj ne več,« je polnih ust zamomljal Urbas in postrani hudomušno pogledal profesorja. »Saj ste vedno bolj redek gost v naši sredi, gospod profesor!«

»Oh, ko bi vi vedeli, kako me goni delo! Vsak večer delam do pozne noči, pa komaj denem eno delo iz rok, že me dve drugi priganjata... Anica! Prinesite mi polič brežanke-«

Natakarica, brhka in urna kakor podlasica, je odhitela. Vodnik je vprašal mesarja:

»Kaj pa dela Golobov fant?«

»I, nu, saj ne morem reči, da bi ne bil priden. V mesnici mi dela za dva, le v klavnici ni poraben. In glavo poveša kakor zgrevana devica.«

»Veste kaj? Pošljite ga jutri po kosilu k meni, da mu glavo naravnam.«

»Ne verjamem, da se vam to posreči. Tudi jaz sem mu že večkrat pihal na dušo, a je vsaka beseda zaman. Sicer se pa ne morem toliko z njim ukvarjati, imam drugih skrbi dovolj. Zdaj se oteparam teh vražjih Francozov, da je kaj. Ampak pokažem jim, kdo je Janez Urbas. Ne bom jih zalagal z živino na prazne obljube in na svoje stroške. In ceno mi hoče intendant sam diktirati — pa naj še sam leta za voli in kravami.«

Vodnik je zmajal z glavo:

»Vojaška oblast ne pozna šale. Zaprli vas bodo kot upornika, če se vam ne pripeti kaj hujšega.«

»Ubili me ne bodo, dokler se jim očitno ne uprem. Ne bojte se, saj iščem živino, pa je ne dobim,« je pomežiknil Urbas.

Pesnik se je nasmehnil šaljivcu. Urbas pa se je pri-maknil bliže in vprašal tiho:

»Kaj pravite k vsem novim rekvizicijam in množici vojaštva, ki odhaja dan za dnem skozi Ljubljano. Baje zbira Napoleon novo veliko armado. Ljudje govore, da pojde z njo nad Ruse.«

»Da si pribori v novih zmagah nove dežele,« je prikimal Vodnik in s svetlim žarom v očeh dostavil: »Dokler ne bo vsa Evropa v njegovih rokah.«

Urbas se je molče odmaknil in ga pogledal s strmenjem v očeh, pesnik pa je nadaljeval:

»Potem bomo vsi imeli enake pravice, vsi bomo bratje med seboj in vsak človek bo užival popolno svobodo. Egalité, fraternité, libérté!«

Rdečelasi hrust je počasi zmajal z glavo, nato pa stvarno izjavil svojo misel:

»Lepo godlo nam bo skuhal ta Na-pol-je-on, na pol pa satan.«

Vodnik ga je debelo pogledal, potem pa se je glasno zakrohotal, češ: Prav se ti godi! Boš vedel drugič svoje navdušenje za najvišje ideale človeštva metati svinjam v korito... A srce mu ni dalo, da bi preprosti duši pokazal, kako misli o njej, zato je še vztrajal nekaj minut, potrpežljivo poslušal v bistvu dobrodušnega hrusta, potem pa odšel z izgovorom zaradi večerje in dela, ki ga še čaka nocoj.

Ko je sam sedel pri mizici v svoji sobi in mu je drobna stara gospodinja Evica Bučarka postregla z okusno pripravljeno večerjo in njegovim najljubšim vinom, sladko brežanko, se je šele zavedel, kako ga je navdušenost za velikega zavojevalca Napoleona zapeljala v krivičnost do preprostega hrusta Urbasa. Kaj je bila v očeh patriarhalno vzgojenega ljubljanskega obrtnika na primer: enakost?

Da bi postopači in lenuhi sedeli z isto pravico za obloženo mizo, se greli v meščansko premožnem domu in bili spoštovani od someščanov v isti meri kakor on, ki je pošteno garal od najzgodnejšega jutra do večera, se pehal v mesnici, skrbel za gostilno in obdeloval svoje njive?

In bratstvo?

On, preprost obrtnik, naj bi se bratil z ošabnimi plemiškimi oblastniki? Ali morda z ušivimi berači, ki jim on v kotu za vežnimi vrati deli milost ali nemilost?

Pa svoboda?

Da bodo tatovi in razbojniki navalili na njegovo skromno, trdo prisluženo bogastvo in ga raznesli na vse vetrove, ne da bi se jim smel primerno zahvaliti z vrvjo okrog vratu?

Približno takšni občutki so menda spreletavali dušo mesarja Urbasa ob geslih francoskih revolucionarjev. Kdo bi mu torej zameril, če je udejestvitev takšnih gesel imenoval lepo godlo!

Tistega večera — kakor vsak večer — je Andrej prvi vstal od večerje, šel gor v spalnico, odložil okrvavljeno mesarsko obleko in oblekel svoj zeleni meščanski frak, namesto bele čepice pa je potisnil triogelnik na čelo. Kakor že teden za tednom vsak večer je šel, da strmi dolgo uro v razsvetljeno okno, za katerim se je gibala senca ljubljene dekleta... Ali bo vedno tako hodil? Ali res ne bo nikoli imel pravice, da se približa pošteni deklici? Nikoli si ne pribori koščka kruha, ki bi ga mogel deliti z njo? Večkrat je že premagal svojo plaho naravo, se v domači gostilni pridružil kakšnemu pisarniškemu slugi ali nižjemu uradniku in mu namignil, kakšne so njegove želje. Pa vsak je zmajal z glavo: Ne, nikjer nikogar ne sprejmejo, povsod jih še odpuščajo, če količkaj morejo, ker Napoleo-nova zapoved je: štediti, štediti in zopet štediti! In slab je predstojnik javnega urada, ki tega ne zna. Nezmožen je in nevreden odlikovanja, če ne dokaže v številkah, kako zna s preobilnim delom izmzgavati podrejeno uradništvo, kako zna s solzami odpuščenih »varovati koristi Njegovega Veličanstva«, s solzami, ki se potem bleste na medaljah in križcih njegovih odlikovanj... Da, tako so pravili Andreju tisti, ki so bili odkritosrčnejši in pogumnejši, drugi so previdno stiskali ustne in molčali, kajti kruh je v teh težkih vojnih časih dragocena reč božja, kruh je vse...

»Oh, da, kruh!« je sam pri sebi vzdihnil Andrej, ko je zavil z Mesarskega mostu na Poljanski nasip. Začel je slutiti, da je tudi uradniški kruh grenak, morda grenkejši od tega, ki ga je zdaj jedel. Saj se je zadnje čase mesarskemu delu kar privadil. Marsikdaj se je zalotil na tem, da mu je delo postalo v veselje, menda zato, ker ga gospodar nikoli več ni klical v klavnico. Če je na širokem sekalniku rezal in sekal lepo sveže meso in so se pred mesnico gnetle ljubljanske gospe s služkinjami, vmes tudi stare, revne mamice ali drobni otročiči, in jim je delil v nastavljene košare in košarice odtehtano meso, je potrpež-

ljivo poslušal njihove vedno enake zahteve po lepem mesu in njihove pritožbe zaradi višje cene. Ni jim ugovarjal, ni se jezil in kled kakor mojster in druga dva pomočnika. Molčal je, se nasmešnil in stvar je bila opravljena. Rade so hodile ženske kupovat k njemu, ki je bil ves drugačen kakor njegovi tovariši: molčeč, vljuden, z vsemi enak, morda se jim je zdel celo zanimiv s svojim žalostnim pogledom in bledim obrazom — tako vsaj ga je dražil njegov rdečelični tovariš Jaka. Celo mojster se je nekoč norčeval, da je Andrejev »cmerasti obraz« največja privlačna sila njegove mesnice.

Ali kaj pomaga, da se je vdal svojemu delu, ko pa nikoli ne more postati mojster, nikoli si ne bo mogel ustanoviti lastnega ognjišča! Nikoli se ne sme približati Nani. Kaj si le dekle misli, ko ga več ne vidi?

Andrej se je naslonil na obrežno ograjo in strmел proti razsvetljenemu oknu, ki je bilo tega večera odprto.

»Ali me sploh pogreša? Ali je opazila, da je več ne čakam in hodim za njo, ko pod večer raznaša strankam svoje izdelke?«

Zdajci se je zdrznil. Izpod drugega ali tretjega drevesa se je začul oster žvižg, od sosednega drevesa pa je planila proti njemu temna senca in že je začutil na glavi ostro bolečino. Opotekel se je, a ni se zrušil. Njegov triogelnik ga je morda obvaroval. Okretno se je ognil drugemu udarcu in prijel roko, ki je s kolom zamahnila mimo njegove glave. Začelo se je ruvanje na življenje in smrt. Andrej, dasi šibak na oko, je imel močne, v težkem mersarskem delu utrjene mišice. Morda bi se mu bilo posrečilo, da spravi napadalca na tla. Tedaj pa se je posvetilo v napadalčevi roki.

»Na pomoč!« je zarjul Andrej. Že je začutil sunek v laketi, s katero je prestregel udarec. »Na pomoč!« je še enkrat zaklical. V tistem trenutku ga je napadalec izpustil in se mu izvil tako naglo, da je Andrej telebnil po tleh. Začutil je silno bolečino v glavi. Zdelo se mu je, da vidi pod drevjem teči dva moža, enega z dolgimi pajkastimi nogami — ali je nemara videl dvojno? Od druge strani je nekdo pritekkel. Dve glavi sta se sklonili nad njim — potem ni videl ničesar več.

Vodnik je po kosilu zaman čakal na Andreja. Tudi pod večer ga ni bilo. Pesnik je torej stopil pred večerjo čez vežo v točilnico, a Urbasa še ni bilo tam. Naročil je natakarici, naj ga pokliče, kadar pride.

Poklicala ga je šele po večerji, ko je šla ura že na deveto. Vodnik je takoj pustil svoje delo in stopil v gostilno. V sobi poleg točilnice je bilo že zbrano stalno omizje: učitelj Jožef Golob, najjimenitnejši ljubljanski pek Matevž Bezlaj, profesor anatomije Anton Melzer, bogati žitni trgovec in »poštar poštnih hlevov« Franc Valentin, novoimenovani intendantni zdravnik dr. Jevnikar, lekar nar Jožef Wagner in veljak iz šempetrskega predmestja mesar Janez Urbas.

Vodnik je prisedel na prostor med dr. Jevnikarjem in Urbasom.

»Danes imate pa zamudo, mojster. Iskal sem vas že pred večerjo.«

»E — zamudo, da. Saj sem že mislil, da sploh ne končamo. Zdaj šele vem, koliko mi je zalegla Andrejeva pridnost! Povsod mi je manjkala njegova spretna roka.«

»Manjkala? Ali ste ga kam poslali?«

»Poslal? Ali ne veste, kaj se je zgodilo?«

»Kaj vendar?«

»Ubili so mi ga skoraj!«

Vodnik je onemel. Pogledal je na nasproti sedečega učitelja Goloba. Ta je kakor običajno temnega obraza strmел predse.

»Ali se je tepel?« je vprašal pesnik.

»Andrej — tepel? Menda se od svojih otroških let z nikomer ni ruval. Nekdo ga je kresnil po glavi sinoči tam za Ljubljano. Gregorančeva pomočnika sta še bila v baraki — nov sekalnik sta postavljala — pa sta slišala krike na pomoč. Pritekla sta in našla Andreja nezavestnega na tleh. Dva moška sta bežala ob Ljubljani.«

»In fant?«

»Dobil je udarec s kolom po glavi in vbodljaj z nožem v laket. Pri padcu pa je treščil z glavo vznak, da mu je počila lobanja.«

»Bog mu pomagaj! In kaj pravi zdravnik?«

Urbas je pokazal na dr. Jevnikarja:

»Vprašajte ga!«

Dr. Jevnikar, ki je poslušal razgovor, je dvignil ramena:

»Sinoči sem mislil, da je po njem. Danes pa bi rekel, da je še nekaj upanja, če bodo prav ravnali z njim.«

Urbas je nekoliko užaljen dvignil glavo in dejal s podarkom:

»Poslal sem po njegovo mater, da mu streže. Boljše in skrbnejše postrežbe mu menda nisem mogel priskrbeti.«

»To je bilo najboljše, kar ste mogli storiti,« je pritrdil Vodnik

»Gotovo, da,« je pokimal tudi zdravnik, »gospa Golobova je skrbna in spretna ženska. In fant je menda njen ljubljenec.«

Brž potolažen je Urbas hudomušno pomežiknil na Goloba.

»Samo poglejte, kako me Golob nocoj grdo gleda, ker si bo moral jutri sam skuhati kosilo!«

Jevnikar se je nasmehnil in tiho zagodrnjal:

»Golob je sebičnež!«

»In pravi tiran svoji družini,« je dostavil Vodnik ne posebno tiho.

»Ampak — kaj je prav za prav fant iskal v temi za Ljubljaničo?« je vprašal zdravnik.

V vseh gubicah Urbasovega širokega rdečega obraza je zaigrala hudomušnost:

»Moj drugi pomočnik trdi, da je nesrečnež vsak večer slonel tam ob ograji in — «

»Aha! Ljubavni sestanek!«

»Ne. Samo strmel je v neko razsvetljeno okno.«

»Mhm!« je zategnil Vodnik. Zdelo se mu je, da vé, v čigavo okno je strmel Andrej.

»Najbrže so ga hoteli oropati francoski vojaki. Saj je vedno kakšno razbojništvo v mestu, odkar so ti brezbožni Napoleonovci tu,« se je oglasil pek Bezlaj z druge strani mize. »Nikoli ne pozabim, kakšno so meni nagodli pred tremi leti...«

In pripovedoval je v tej družbi gotovo že desetkrat povedano zgodbo o Marmontovih dveh huzarjih in treh kočijažih, ki so bili z dvema pericama pri njem nastanjeni, pili in jedli in se dobro imeli na njegov račun, naposled pa, ko so odhajali, povabili še druge in mu izpili cel sod

vina ter vzeli še za teden dni kruha s seboj. »Pravi razbojnik!« je končal svojo zgodbo.

»Ko ste imeli Avstrijce v hiši,« se je oglasil Vodnik, »so vam izpili dva soda in oplenili vso shrambo in pekarno, odnesli odeje s postelj, perilo iz omar in še druge reči, pa ste jim napravili ob odhodu poklon do tal in rekli: Buhloni stukrat, pa pridite še drug'krat!«

»Hahahaha!« se je zakrohotala vsa družba. Le Golob je s temnim pogledom ošvignil svojega predstojnika.

Nana je od dne do dne bolj bledela. Temni kolobarji pod očmi so pričali o prečutih nočeh. Že prej je mnogo mislila na Andreja. Zakaj ga ni več blizu? ... Zakaj je več ne čaka v mraku na cesti? ... Ali se je naveličal postopati za njo, ker jo je sram govoriti z njim? ... Ali misli, da ji je zoprno? ... Mu ni več do nje? ... Se je mar zagledal v drugo dekle? ...

Sama se ni zavedala, da ji je bil vedno v mislih.

Nato pa tisti strašni večer! Skozi odprto okno je jasno čula onkraj vrta klice na pomoč. Od groze se nekaj trenutkov ni mogla ganiti. Potem je ugasnila lojevko, stopila k oknu in vsa trepetajoče poslušala v noč. Slišala je le tekanje in govorjenje dveh mož. In ko je še nekaj minut stala in gledala proti slabo razsvetljenemu mostu, so se ji oči razširile v grozi! Tam čez most so nesli nekoga!

Že je hotela planiti k materi, a ustavila se je sredi kuhinje: ne, bolehne matere ni smela vznemirjati. Prižgala je zopet svečo in nadaljevala s pospravljanjem kuhinje. A vsa se je še tresla od razburjenja.

Drugega jutra, ko ji je stara Liza prinesla meso in nekatere druge reči s trga, je zvedela: človek, ki so ga pobili na koncu vrta, je bil Urbasov pomočnik — Andrej ...

Nana se je sklonila za šivanjem, ki ji je zdrknilo na tla. Ko se je vzravnala, je bilo njeno lice belo ko prt. Starka jo je ostro pogledala in se skrivaj nasmehnila.

Od tistega časa je Nana trpela strašne duševne muke. Ni se upala vprašati po njem, niti izgovoriti njegovega imena. Zdelo se ji je, da bi se ji glas zatresel in bi ves svet zvedel njeno skrivnost, ki si jo je komaj sama priznala: da ljubi Andreja. Nekajkrat je še Liza prinesla iz Urbasove mesnice to ali ono vest o ranjencu. Da še živi,

a ima zdravnik malo upanja, ker mu je pri padcu počila lobanja. In potem: da se ljudje čudijo, kaj je Urbasov pomočnik vsak večer iskal tam za Ljubljano. Liza je pri tem ostro gledala dekletu v blede lice in pristavila s pomenljivim migljajem na gospo Cerovškovo.

»Pridite v kuhinjo, gospodična, in poglejte, če vam bo všeč, kar sem prinesla!«

Nani je šumela kri v glavi, ko je šla za Lizo. V kuhinji, kjer sta bili sami, je starka povedala s skrivnostno pritaženim glasom:

»Pravijo, da je vsak večer po cele ure gledal v vaše razsvetljeno okno. Gotovo je zaljubljen v vas.«

Nana je z vso silo potlačila razburjenje, ki jo je dušilo v grlu, in mirno odgovorila klepetavi Lizi:

»Tega ne verjamem, Liza. Saj bi lahko prišel k nam; zakaj bi stal pod oknom. Z mamó ga pozna že od njegovih otroških let.«

Liza jo je nezaupljivo pogledala.

»I, nu, morda je pa fant tako sramežljiv, hihih!« se je smejala z brezzobimi usti in odšla.

Nani je bilo, kakor da mora vriskati in jokati obenem. Torej ni pozabil nanjo? Ampak kaj ga je tako izpremenilo, da se ji je na cesti izogibal? ... Potem se je spomnila, da mora zdaj zaradi nje trpeti, morda celo umreti. Solze so jo oblile. A brž jih je obrisala, da jih mati ne bi opazila.

Minili so dnevi in tedni, ko ni o njem ničesar več slišala. Liza je bila užaljena, ker se ji dekle ni zaupalo, in je nalašč molčala. Skrb in negotovost sta mučili Nano, a njena dekliška plahost je bila močnejša. Z nobeno besedo ni vprašala po njem. Molče se je sklanjala nad delom, vbadala od jutra do večera in včasih še pozno v noč in — mislila nanj. Le vpričo matere je obvladala svojo skrb in zamišljenost, da bi bolehná žena ne slutila, kaj se godi v njenem otroku. Bilo je toplega poletnega dne, ko je Nana proti večeru nesla kup izgotovljenega perila v šempetrsko župnišče. Naglo je stopala po ozkem hodniku šempetrske ceste. Kar ji zastane korak. Po sredi ceste je prihajal proti njej — Andrej. Oblečen v mesarsko delovno obleko, je nesel na hrbtu izpraznjen mesarski koš, in zamišljen gledal v tla. Poleg njega je mogočno korakal velik bernardinec, Urbasov Sultan.

Nekaj korakov pred Nano je Andrej dvignil pogled in pogledal naravnost v njene jasne oči. Obstal je kakor uko-pan. Počasi se mu je Nana približala in njen smehljaj ga je osvestil. Pozdravil jo je in hotel stopiti mimo nje. Njegov blede obraz je postal še bledejši.

»Andrej!« ga je poklicala in njen glas je bil hripav od razburjenja. In kakor nekdanj v otroških letih, kadar sta se na vrtu ali za Ljubljano stepla ali skregala, ga je vprašala z mehko vdanostjo, ki se je sama ni zavedala: »Ali ste hudi name, Andrej?«

Hud! Moj Bog! In se je moral premagovati, da je ni sredi ceste prijel za roko in jo potegnil k sebi. Stisnil je obrvi, povetil pogled in odgovoril:

»Ne, Nana. Le bojim se, da ne boste hoteli govoriti z menoj, ker... ker...«

Umolknil je in jo resno pogledal.

»Zakaj?« je istotako resno zahtevala pojasnila.

Žalostno se je nasmehnil in dokončal:

»Ker nosim krvav mesarski predpasnik.«

V njenem lepem, bledem obrazu se je posvetilo razumevanje. Iztegnila je roko in mu jo podala. Trenutek je podržala njegovo žuljavo, zdelano roko v svoji in jo zamisljeno gledala, potem je dejala z istim mehkim glasom:

»Ta roka mora prav tako delati kakor moja. Bolj jo...«

Vsa prestrašena je umolknila in izpustila njegovo roko. V blede lica ji je planila živa rdečica, ki jo je njegovo oko vkljub mraku dobro razločilo. Zdaj jo je on prijel za roko in prosil:

»Povej do konca, Nana!«

Odkimala je in ga pogledala z nasmeškom, polnim zadrege.

»Nocoj ne. Morda drugič.«

»Kdaj? Jutri?« je silil.

»Morda jutri.«

Odbežala je.

Stal je in strmел za njo, dokler je ni zakril ovinek ceste. Nato je kakor v sanjah pogledal na svojo roko...

»Bolj jo...« Srce mu je hitreje utripalo. Okrog ust mu je blodil srečen nasmeh.

»Jutri!... Jutri!« je štel, ko sta s Sultanom korakala proti domu.

Drugega dne je v popoldanskih urah hitel na vso moč, da konča delo pred mrakom. V mesarski kuhinji, ki je bila nameščena v prizidku na dvorišču, je sekal in mešal nadev za klobase. To je bil že nekaj časa izključno njegov opravek, kajti po mnenju Urbasove mamke noben pomočnik, niti mojster sam, ni znal delati tako okusnih klobas kakor Andrej. Torej mu je mojster prepuščal to delo, dasi je popoldne v mesnici močno pogrešal urnega delavca.

Ko je ugašal odsev večerne zarje na Urbasovem dvorišču, je Andrej pritekel k Urbasovi materi in ji izročil ključ sušilnice.

»Kaj! Da si jih že dal sušiti!« se je začudila gospodinja. Andrej je z nasmehom prikimal, se zasukal in stekel navzgor v spalnico, da se preobleče. Nekaj minut nato je bil na ulici. Šel je po Poljanski cesti Nani naproti. Prišel je že skoraj do Janežičeve hiše, ko je stopila z večjim zavitkom iz veže. Njeno preprosto empirsko obleko s kratkim životcem in dolgim nagubanim krilom je krasila le bela čipkasta ruta okrog vratu. Preko gole lakti je visela na širokem traku preprosta »šuta« iz belega batista.

Strmel je v njo, kakor da jo vidi prvič. Kaj je žarelo z obrazka, nadahnjenega z lahno rdečico? Še nikoli se mu ni zdela tako lepa.

In zdajci je dvignila dolge črne trepalnice in izpod njih sta zažareli vanj dve živomodri zvezdi. Nasmehnila se mu je.

»Nana! Nana, kako si lepa! Kar verjeti ne morem, da te smem gledati, da smem s teboj govoriti. Povej Nana, ali ti res ni mučno iti po cesti z... mesarskim pomočnikom? Prosim te, odgovori mi odkritosrčno — saj ne veš, koliko me je ta misel že mučila!«

Spet ga je pogledala z istim srečnim nasmehom. Ko pa je videla v njegovih očeh resničen strah, se ji je obraz zresnil in tiho ga je vprašala: »Ali ti nisem že včeraj odgovorila na to vprašanje? Andrej, znana sva že od najinih otroških let. Zakaj si beliš glavo s takšnimi nepotrebnimi skrbmi. Saj sva zdaj oba obrtnika; ti mesar, jaz šivilja. Ali misliš, da si kaj domišljujem na to, ker sem hčerka uradnika? Ali me imaš res za takšno puhoglavo

gosko? Mama vedno pravi: delo ni sramota, sramota je lenoba. Tudi jaz mislim tako. Ali ti ne?»

Gledala ga je resno in očitajoče. On pa je gledal v tla, ko so mu njene besede udarjale v srce. Potem je dvignil pogled in v njegovih očeh je bila zadrega. Tiho je priznal:

»Sram me je pred teboj, Nana. Res sem bil nekdanj puhloglavec. Studilo se mi je mesarsko delo, v katerega me je silil oče. Studila se mi je krvava mesnica, moja okrvavljena delovna obleka. Studile so se mi moje roke, če je na njih lepila kri in jih nisem utegnil umiti. O — vse se mi je silno studilo! In še vsa težka dela, ki sem jih moral opravljati kot vajenec! Gonil sem živino včasih v trdi zimi ali hudem deževju iz skritih hribovskih vasi, po strmih blatnih kolovozih in skozi gozdove, kjer mi je uha-jala s poti in sem se včasih upehal, da sem bil ves omotičen od utrujenosti. Doma pa sem prenašal in prepeljal velike kose zaklane živine, izpiral na Ljubljani smrdljiva čreva, tekal vsa jutra s težkim košem na ramenih po hišah in donašal gospodi meso. In kadar so mojster in pomočniki že odložili delo, sem moral jaz pospraviti mesnico, umiti tla in sekalnik, osnažiti orodje. Ko sem prišel domov, pa so me še porabili za to ali ono delo. Težko mi je bilo tista leta — saj sem bil še šibak otrok. Pozneje me je mojster silil h klanju živine. Tisto je bilo najhujše. Nu, Urbas je uvideven mož. Porabljal me je naposled le še v mesnici. Mene pa je pekla zavest, da ne dosežem nikoli mojstrstva kakor drugi pomočniki, ker ne prenesem klanja. Nikoli si ne bi mogel ustanoviti lastnega doma. Hotel sem pobegniti v drug poklic. Ni se mi posrečilo. Potem sem obupal...«

»To je bilo takrat, ko te ni bilo več blizu,« je vpletla Nana.

»Da, takrat. Zdelo se mi je, da nimam pravice, da bi se ti približal. Urbas me je obdržal le še iz usmiljenja, ker bi me sicer vtaknili v novake. Nisem hotel, da bi se mojster kesal zaradi svoje dobrote, in delal sem tiste tedne kakor živina. Ker se mi klavnice ni bilo treba več bati, sem dobil več veselja do dela. Mogoče tudi zato, ker sem čutil, da je mojster zadovoljen z menoj. Sam ne vem, kdaj sem se tako izpremenil. Ko sem ležal z razbito glavo, sem dosti razmišljal o tem in sklenil, da ostanem pri mesar-

stvu. Le kadar sem mislil nate, me je bolelo srce. Zdaj vem, da moja bodočnost ni več tako obupna, kakor se mi je zdela nekoč. Lahko si uredim skromen dom, boljšega kakor slabo plačan uradnik — kar sem hotel nekoč postati. Samo nekaj mi še povej, Nana! Ali — ali hočeš deliti ta skromen dom z menoj? Ali hočeš biti moja?»

Nana se je ustavila pred hišo, kamor je nesla izgotovljeno perilo. Pogledala je Andreju v oči in mu odgovorila resno, dasi ji je močna zadrega rdečila lica:

»Rada te imam, Andrej. Ampak mame ne morem pustiti same — saj veš, bolna je.«

»Nana! Vendar ne boš mislila, da te hočem ločiti od bolehnne matere! Vzameva jo seveda k sebi in skrbel bom za njo, kakor za svojo lastno mater. Moj zaslužek bi nam morda že zdaj zadostoval. Precej prihranka imam pri mojstru, dasi sem večkrat kaj nesel materi — skrivaj, da oče ne bi zvedel in denar zapil. Ampak zdaj, ko postanem mojster, bo moj zaslužek trikrat tolikšen, saj pojde ves izkupiček iz prekajevalnice v moj žep, le za dobavo mesa poračunava z Urbasom, pa malenkostno najemnino mu bom plačeval. Ne boj se, Nana! Nisem lahkomišeln človek in vem, da bi bil zločin, če bi zidal najino srečo na pesek. Ali si zdaj pomirjena, Nana?»

»Težko mi je, ker ne vem, kako me sprejmejo tvoji starši. Ničesar nimam. Uboga sem.«

»Moja mati te sprejme z vsem srcem, ker bo srečna, če bom jaz srečen. Moj oče — oh, z njim so težave. Še svoj živ dan mu nobeden od nas otrok ni nič prav naredil. Vedno je godrnjal ali se drl na nas in na mamo. Siten je res. Nu, saj ne vzameš njega za moža!« se je Andrej nasmehnil. »Kar se pa dote tiče, je nisem iskal.«

Nasmehnila se je še Nana.

»Počakaj! Takoj se vrnem,« je šepnila in odhitela po temni veži.

Skočil je za njo v vežo, jo dohitel, potegnil k sebi in močno stisnil. V temi je s svojimi usti iskal njena, pa se mu je plaho upirala in dosegel je le njeno svileni, gladko lice. Pritisnil je poljub nanje.

»Na račun!« ji je šepnil in jo izpustil. Skočil je nazaj na prag in slišal, kako je potrkala na vrata v ozadju veže.

Stolni župnik Jurij Zupan je podpiral glavo in strmel v popisani list pred seboj, ko se je zunaj kratko in ostro oglasil zvonec. Takoj nato je odmeval po stanovanju glasen: »Dober dan, teta!«

»Aha — Jaka!« je prikimal župnik in se s hudomušnim nasmehom na pol okrenil, ko je nekdo trdo potrkal na belo prepleskana vrata in jih — ne da bi čakal na poziv — široko odpahnil.

»Dober dan, stric!« je vstopil — širokopleči Zupanov nečak doktor Jakob Zupan, šmarski kaplan.

»Bog daj, Jaka! Kakšen veter je pa tebe prinesel v Ljubljano?«

»Dolgčas, šmarski dolgčas.« Kaplan je vrgel cilinder na blazinjak in spustil svoje težko telo v naslanjač, da je stari častitljivi kos pohištva milo zaškripal.

»Hm. Delo vedno najdeš, še samo se ti ponuja.«

»Pri nas ne. Kaj pa naj delam ob takšnem času? Zjutraj pomečem tistih par tercijsk iz spovednice, berem mašo, odbrenkam brevir, potem pa ne vem, kam bi se dejal. Ves dan tudi ne morem palcev vrteti na trebuhu.«

Stolni župnik je majal z glavo:

»Le kako govoriš! In to naj bo dušni pastir in doktor teologije!«

»Eh, v uho naj me pišeta oba, če mi niti toliko ne donašata, da bi se vsak dan do sitega najedel,« je godrnjal kaplan in se obrnil k stari župnikovi gospodinji, ki je prinesla na pladnju steklenico vina in kozarce.

»Teta, pogledjte no, če ne iztaknete v shrambi kakšno kurje bedro ali kaj podobnega!«

»Jejhata, no! Saj sem že nekaj pripravila,« se je drobna ženica urno zasukala.

»Kaj pa je novega, stric? Ali je dobil baron Zois kakšna nova poročila z Dunaja?«

»Dobil!« je prikimal župnik in nehote je pritajil glas: »Sinoči okrog polnoči — tako mi je pravil Ravnikar — je neznan človek trkal na Zoisova hišna vrata, brez besede pomolel slugi pismo in izginil v noč. Pisal je baronov brat Jožef.«

»Kaj je pisal?« je polnih ust zamomljal Jaka in z velikim tekom ugriznil v kos mrzle bravine, ki mu jo je prinesla gospodinja.

»Da je dunajski dvor odpotoval v Dresden, kjer so se nemški knezi poklonili Napoleonu, ki je iz Dresdena odrinil nad Ruse, baje z velikansko armado.«

»Nu, naš cesar je prava šleva, da hodi temu korzijskemu kanonirju pete lizat!«

»Psst! Ali noriš! Vsaj ne kriči tako!« se je razburil stric in golorok, kakršen je bil, hitel zapirati okno.

Nečak je zaničljivo zveržil široka usta.

»Eh, če bi me tudi kakšen vohun slišal, giljotinirali me Jakobinci ne bodo, je Paris z giljotino predaleč.«

»Motiš se, dragi nečak,« ga je mirno zavrnil stolni župnik in dekan, »Vodnik je zvedel, da je giljotina za Ljubljano že naročena in jo preko morja pripeljejo k nam.«

Za trenutek je kaplanu zastal grižljaj v ustih. Mrzel občutek ga je izpreletel zadaj po vratu. Potem je skomignil z ramen.

»Vodnik je prava klepetulja. Gotovo si je te čenče sam izmislil za kakšno novo pratiko ali kaj podobnega.«

»Ne vem, kaj imaš proti Vodniku!« ga je stric nevoljno zavrnil: »Res se zadnje čase širijo nekam čudne novice o njem. Škofijski tajnik Wolf trdi, da je Vodnik vstopil v framasonsko ložo. Ampak naj govore o njem kar hočejo, vendar je mož poštenjak in nesebičen človek.«

»Saj mu poštenja in tudi požrtvovalnosti ne odrekam,« je godrnjal kaplan, »kar se pa framasonstva tiče, bo že res, kar trdi Wolf. Wolf se pozna s Scheuchenstuelom. In Scheuchenstuel... Nu, saj veste! Mislim, da hodi Vodnik precej nevarna pota in mu bo njegovo koketiranje s Francozi nekoč zavilo vrat.«

Zdajci je župnik pokimal.

»Tega se tudi jaz bojim.«

Jaka Zupan je dvignil ramena.

»Saj mu je Zois že dosti pihal na dušo. Ampak ne prime se ga nobeno svarilo... Nu, kaj pa je še novega v Ljubljani?«

»Nič posebnega. Tukaj sem prejel okrožnico slavne mairije, v kateri baron Codelli naroča vsem župnikom, naj mu predlagajo dve siromašni deklici, ki jima bo mesto na dan Napoleonovega godu izročilo doto. V zadregi sem, koga naj predlagam. Dosti je siromašnih deklet v moji

fari. E, siromaštva je pri nas vedno več. Dobro nas izžemajo Francozi.«

»Čudim se, da se naši ljudje tem pijavkam bolj ne upirajo.«

»Kaj bi se upirali, saj veš, kako je bilo z upori pred tremi leti. Včeraj so zaprli tukajšnjega mesarja Urbasa, ker ni mogel dobiti živine, da bi priskrbel vojaštvu meso. Vodnik sicer pravi, da živine ni hotel dobiti, ker mu jo je intendant preslabo plačeval...«

Zdajci se je zopet oglasil zunaj zvonec. Čul se je globok moški glas.

»Mhm. Lupus in fabula!« je pripomnil župnik, ki je prisluhnil in spoznal glas. »Naprej!« se je odzval trkanju.

Res je vstopil Vodnik.

»Prav zdajle vas je stric obsodil, da grdo opravljate poštene ljubljanske meščane,« ga je v šali napadel kaplan.

Na Vodnikovem dobrodušnem obrazu se je pokazala zadrega. Podal je roko župniku in se smeje obrnil h kaplanu:

»Dosti napak imam. Da bi o drugih laži trosil, tega greha se pa res ne spominjam.«

»Vsi hudi grešniki se pred sodnikom zagovarjajo s tem, da se ne spominjajo,« je Jaka Zupan hudomušno pripomnil.

»Hohoho!« se mu je Vodnik smejal in vprašal župnika:

»Koga pa sem po tvojem mnenju opravljal?«

»Mesarja Urbasa.«

»Oho! Rdečega Janeza? Misliš, ker sem ti povedal, da draži intendanta s pasivno upornostjo. Hoho! Urbasu pa nisem delal krivice, ga predobro poznam. Zdaj so ga vtaknili pod ključ. Toda prepričan sem: preden mine mesec dni, se bo navihanec izmazal!«

»Ali ste bili danes že pri Zoisu?« je vprašal kaplan.

»Bil!« je odgovoril pesnik kratko in nasmeh je izginil z njegovega obraza.

»Ima kaj novih poročil?«

Vodnik je prikimal:

»Rusija se je pomirila s Turčijo — baje na pobudo Angležev.«

»To pa Napoleonu ne bo všeč.«

»Mislim, da ne. Baje je po svojem odposlancu intrigiral na sultanovem dvoru, pa ni ničesar opravil, ker je bilo že vse podkupljeno.«

»Slaba mu bo predla v Rusiji.«

»Kaj še! Njegova armada je trikrat tolikšna kakor carjeva,« je oporekel Vodnik.

»Hm. Ti si torej trdno prepričan, da Napoleonova zvezda nikoli ne ugasne?« je vprašal Jurij Zupan.

»Takšno silo podere samo smrt,« je Vodnik navdušeno prikimal.

Župnik ga je le nemo pogledal in neverno zavlekel ustne. Njegov nečak je zmajal z glavo in rekel:

»Svaka sila do vremena — pravijo naši bratje onstran Kolpe.« Potem je vprašal: »Kako pa je s Zoisovo boleznijo? Ali leži baron v postelji?«

Vodnik je odkimal:

»Ne. Danes je sedel v stolu. Ampak duševno je ves strt. Skrbi ga mučijo dan in noč. Njegovo premoženje se je povsem zrušilo. Misli, da bi bilo najboljše, če bi vse fužine na Gorenjskem prodal.«

Tišina je zavladala po teh pesnikovih besedah. Vsi trije so se zamislili v nesrečo plemenitega trpina in največjega mecena v Ilirskih provincah.

Na večer dne štirinajstega avgusta si je Ljubljana nadela praznično obleko. Ljubljančani so napeli vse sile, da čim lepše proslave prihodnji dan — god Nj. Vel. cesarja Napoleona. Z vseh hiš so vihrale zastave, preko ulic so se majale v vetru dolge kite zelenja in cvetja, okna so bila okrašena z venci in preprogami. Na javnih poslopih so bili napeti veliki transparenti z napisi, ki so slavili imperatorja. Topovski streli so gremeli z Gradu preko Ljubljane. Gosta množica ljudi se je po Študentovski ulici vzpenjala na grad, da si ogleda mesto v morju zastav in cvetja.

Med gledalci na gradu sta bila tudi Nana in njen zaročenec Andrej. Andrejeva štirinajstletna sestra pa jima je bila za varuha. Zvesto se je držala Nane.

»Andrej! Ali misliš, da bi mi oče dovolili, učiti se šivanja pri Nani?« je vprašala Metka brata, ki je stopal ob drugi Nanini strani.

»Seveda bi ti dovolili, kar prosi jih!«

Metka je stisnila Nanin komolec k sebi:

»Potem bom ves dan pri tebi, Nanočka! Kako lepo bo to!«

»Ves dan bosta skupaj? Skoraj da bom ljubosumen na Metko,« se je šalil Andrej. Zaročenca sta si pogledala v oči. Andrej bi najrajši stisnil dekleta k sebi, a vedel je, kaj je pošten ljubljanski meščan dolžan ugledu svoje zaročenke. Torej ji je le kavalirsko ponudil komolec, da je ne izgubi v gneči, v katero so zašli na grajski planoti. Tega večera je bil ljudem celo dovoljen prehod okrog trdnjave, ki je bila sicer močno zastražena zaradi jetnikov in novakov, ki so bivali za pritličnimi okni, zavarovanimi z močnimi rešetkami. Tudi v prvem nadstropju je še bilo nekaj ječ. V eni izmed teh je bil že štirinajst dni zaprt mesar Urbas. Andrej je mislil nanj, ko je z nevesto hodil po hodniku za debelim, s strelnimi linami opremljenim grajskim obzidjem. In ko so se oči vseh obračale čez zid navzdol v razsvetljeno mesto, je Andrejev pogled iskal po zamreženih oknih široko lice »rdečega Janeza«... Ali je mojster vedel, v kakšno nevarnost je s svojim nagajanjem Francozom spravil Andreja? Ali ne ve, da je s prenehanjem njegove obrti Andrej zavezan vojaščini? Sicer se tega nihče ne bo tako hitro spomnil in Andrej je še vedno delal v svoji prekajevalnici, dasi je moral meso kupovati pri drugih mesarjih, ampak — s tesnim občutkom se je oziral po dolgih bajonetih, ki so se pobliskavali iz temnih kotov trdnjave, nekaj se jih je celo sukalo prav v njegovi bližini.

»Pojdimo še ven na planoto, tam gori kres!« je rekel dekletoma in se obrnil z njima proti nizkim železnim vratom, ki so zaklepala trdnjavski preddvor.

Kar se razkorači na vratih orožnik in zapove:

»Votre carte de domicile (vašo izkaznico o bivališču)!«

Andrej mirno seže v prsni žep in mu pomoli legitimacijo, ki jo je v teh časih nosil vsak meščan. Čutil je, kako je Nanina roka vztrepetala ob njegovem komolcu, a pomirljivo jo je stisnil k sebi. Žandar je ob svitu plamenice ob vratih razgrnil legitimacijo, prikimal in — jo spravil v žep.

»Monsieur André Golob, vous êtes arrêté (Gospod Andrej Golob, aretirani ste)!« je položil roko na Andrejevo ramo.

Kakor strela je prešinilo Andreja. Sam se ni zavedal, kdaj se mu je sprožila pest, in z vso silo je treščil žandarja v brado, da se je zamajal in — zrušil pred njim. Tedaj pa so od zadaj zgrabile Andreja močne roke in — v trenutku je začutil verige na rokah. Dva orožnika sta se sklonila in pomagala na pol onesveščenemu tovarišu zopet na noge, tretji ki ga prej Andrej ni bil opazil, je stal z nasajenim bajonetom za fantom, ga sunil v hrbet in kratko zapovedal:

»Allez (pojdite)!«

»Andrej!« je mladi Golob še slišal obupen Nanin krik. Hotel se je ozreti, pa ga je žandar s puškinim kopitom sunil naprej skozi vrata. Zdelo se mu je, da je med množico, ki se je nabrala onstran vrat in se pred njim razdelila v špalir, zagledal svetel šop cimastih las nad zelenkastobelim, režečim se Suhadolnikovim obrazom.

»On!« ga je izpreletelo. »Zopet on...« In potem zla slutnja: »Nana! To je zaradi Nane! Bog! Če mi jo to človeče vzame!«

Stisnil je uklenjene pesti. A takoj se je spomnil: saj je ujet med novake! Nikoli več se ne reši vojaščine. Samo smrt bo njegova rešiteljica...

Globoko mu je omahnila glava na prsi.

Na dan Napoleonovega godu je Vodnik že zgodaj vstal, da zjutraj opravi delo, ki bi ga zamudil z udeležbo pri raznih prireditvah tega dne. Sedel je pri pisalni mizi in pisal, ko je nekdo potrkal na vrata. Vstopil je bolniški strežnik vojaške bolnišnice in ga prosil, naj nemudoma pride k umirajočemu laškemu vojaku.

Pesnik je takoj odložil pero, zamenjal domačo haljo s svojo preprosto rjavo suknjo, vzel klobuk in odšel z naglimi koraki. Šel je čez Špitalski most in jo ubral kar za zidom proti šentjakovski fari. Tam je bila na koncu Starega trga v nekdanji redutni dvorani nameščena vojaška bolnišnica. Vkljub temu, da je Vodnik vso pot skoraj tekkel, je prišel nepozno. Lah je že izdihnil.

Zamišljen se je vračal Vodnik čez Stari in Glavni trg domov. Dasi se mu je sličen primer že večkrat zgodil, vendar je bil vselej nekoliko pobit, če umirajočemu ni mogel izpolniti zadnje želje. Kakor bi mu neznančeva duša pisala večen dolg, se mu je zdelo. Njegova vest mu sicer ni mogla ničesar očitati, vendar je njegovo dobro srce trpelo pod občutkom, da je razočaral umirajočega siromaka.

Ko je doma odpiral svojo sobo, je prišla iz kuhinje njegova gospodinja, za njo pa dekle, ki je tiščalo robec na oči.

»Gospod profesor! Gospodična Cerovškova bi rada govorila z vami.«

»A — Nana! Kaj pa je s teboj, dekle?«

Spustil jo je v sobo in zaprl vrata. »Nu, ali so gospa mati zopet bolj bolni?«

Nana je odkimala, obrisala oči in dvignila glavo:

»Pomagajte, gospod profesor! Andrej...« ustnice so se ji zatresle in bruhnila je v glasen jok.

»No, no, deklič! Kaj pa je z Andrejem? Ali sta se skregala?«

Še vedno hlipaje je odkimala. Vodnik ji je položil roko okrog ramen in jo potisnil na stol poleg mize. Z dobrodušnim nasmeškom jo je pogladil s svojo široko roko po laseh:

»Skregala se torej nista? Nu, kaj pa se je hudega zgodilo? Ali — hm — sta se preveč — preveč ljubila, ali ne?«

»Ne! Ne! Andreja — Andreja so vzeli — žandarji!«

Vodnik se je vzravnal in odstopil. Zdajci se je spomnil: Urbasu so začasno vzeli obrtno pravico! In njegov pomočnik —

»Kje? Kdaj? Umiri se, dekle, in povej!«

»Oh! Saj — je izgubljen! Njegov oče pravijo, da — da so ga vtaknili med novake in nikoli več ne pride domov! Oh, pomagajte, gospod profesor! Andrej mi je pravil nekoč, da ste prijatelj Francozov in da vas imajo francoski gospodje radi, da ste znani z gospodom guvernerjem in — in z gospodom intendantom — oh, gospod profesor, — prosim! — prosim!«

Dvignila je roke in ga pogledala z očmi polnimi solza, ki so ji nevzdržno lile po licih.

Vodnik je s težkim vzdihom sedel na stol ob drugi strani mize. Andrej! Ubogi fant! Kako naj mu pomaga? Da bi se guverner Bertrand zavzel zanj? ... Skoraj izključeno! Poznal je guvernerjevo vdanost Napoleonu. Njemu je bila vselej le cesarjeva korist pred očmi. Izgovarjal bi se na strogo Napoleonovo povelje. Saj so vladali zdaj pri novačenju mnogo strožji predpisi. Odkup je bil nemogoč. Le zamenjal bi ga morda lahko mladenič, ki vojaščini ni zavezan. Morda? A, četudi! Kje naj vzame takšnega fanta, da bi hotel prostovoljno vstopiti v Napoleonovo vojsko? Ni ga bilo na Kranjskem mladeniča, ki bi želel prelisti svojo kri za tujega zavojevalca. Zaman bi ga iskal.

Ali naj gre k intendantu? To pač lahko poizkusi. Z njegovim tajnikom Parisom se dobro pozna, morda mu ta svetuje kaj pametnega.

»Ne jokaj, deklič! Storil bom, kar morem. A ne smem ti prikrivati. Nimam mnogo upanja. Nekdaj so se mladeniči lahko odkupili. Zdaj vlada stroga splošna vojaška obveznost. A poizkusil bom vendarle, če se da kaj storiti. Pojdi v kuhinjo in počakaj, da se vrnem!«

Nana je odšla vsa strta.

Vodnik je pogledal na uro: Deset. Še dobi intendanta ali vsaj tajnika v pisarni. Slavnostna maša se prične šele ob pol dvanajstih. Šel je.

Čez dobro uro se je vrnil. Njegov dobrodušni obraz je bil teman in zaskrbljen, ko je stopil v kuhinjo, kjer ga je pri njegovi gospodinji, stari Bučarki, pričakovalo dekle.

Nana je skočila kvišku. Toda preden je odprl usta, se je zopet sesedla na stol in milo zaihtela. Z obraza mu je brala, da ji ne prinaša dobre vesti.

Molče je položil roko na njeno glavo. Kako težko mu je bilo, da je moral dobremu dekletu namesto pomoči prinesiti še hujšo vest!

»Nana! Bodi močna! Nič dobrega nisem zvedel. Poslušaj! Bil sem pri intendantu. Poklicati je dal žandarmerijskega stotnika Robelota in ta je povedal, da... da so Andreja zaprli v ječo za leto dni, ker je žandarju, ki ga je hotel aretirati, izbil nekaj zob. Potem — nočem te varati s praznimi obljubami, ubogo dekle — potem ga vtaknejo med novake. Nihče mu ne more pomagati. Intendant sam bi bil kaznovan, če bi ga izpustil, kajti nekdo, ki mi ga

niso hoteli imenovati, je Andreja ovadil in zahteval, da ga aretirajo. Zdi se mi, da poznam tistega ničvredneža. Varuj se ga, Nana! Spravil je Andreja k vojakom, ker mu je bil napoti. Ali veš, koga mislim?«

Ihte je Nana prikimala.

»Varuj se ga!« je še enkrat svaril Vodnik, »ta človek je ves vražji.«

3.

Konec novembra je preko noči zabrila burja nad Ljubljano in prinesla s seboj drobne suhe snežinke, ki so se z vetrom podile po zraku kakor nežni pajčolani. Po vseh kotih so se med mestnimi hišami nabirali zameti.

Profesor Vodnik je že zgodaj šel na grad, da izpove nekaj jetnikov. Ostre snežinke so mu sekale v obraz, ko je zavil v Študentovsko ulico. Zavit je bil v topel plašč, vendar se mu je zdelo, da mu burja brije do kosti.

Za oglom je zagledal žensko, stisnjeno v zavetju prvih vežnih vrat.

»Nana! Kaj delaš tu?«

»Čakala sem na vas, gospod profesor. Naš gospod župnik je bil včeraj popoldne pri mami, pa mi je povedal, da pojedete danes na grad. Napletla sem za Andreja volnene dolge nogavice in volneno jopo. Prav lepo vas prosim, če bi mu jih izročili. Bojim se, da je nocoj že zmrzoval. Vso noč me je skrbelo.«

Vodnik je pomislil na strahoto grajskih ječ, pokimal in vzel zavoj, ki mu ga je Nana izročila.

»Dobro si storila, Nana. Ali naj Andreja pozdravim?«

»Oh, gospod profesor!« Njen obrazek, ki je zadnje čase postal še bledejši, je rahlo zardel. V očeh pa so se ji zasvetile solze. Že so ji zdrsnile po licu: »Prosim, recite mu, da... da naj misli name in pazi na svoje zdravje!«

»Sporočim mu natanko tako.« In s hudomušnim nasmehom je dodal: »Pa še tisto zraven, kar ti berem v očeh.«

Ko so se ji znova vlile solze, pa je brž zasuknil pogovor: »Nič se ne boj, Nana. Zmrznil ne bo čez zimo, če Bog da, in da ne bo lakote umrl, bova že poskrbela, kakor sem ti že obljubil. Tudi njegova mati mi včasih kaj prinese zanj. Nič ne skrbi, Nana! Z Bogom!«

Njegove dobre modre oči so jo tolažilno pogledale, potem je nadaljeval pot na grad. Nana je zrla za njim, dokler ji na ovinku ni izginil izpred oči... O, ko bi mogla iti z njim k Andreju!

Pa je bilo za njo boljše, da ni smela.

»Kaj bi reklo ubogo dekle, če bi videlo Andrejevo trpljenje? Mrzlo smrdljivo ječo z vlažnimi zidovi in gnilo slamo na golih tleh. Pa nesnaga, v kateri so morali živeti jetniki na gradu: miši, ščurki, bolhe in uši!« si je mislil Vodnik. »Ampak Andrej ima ljudi, ki skrbijo zanj, ki mu pošiljajo hrano in obleko. Kako pa se godi siromakom, ki nimajo nikogar, da bi se jih spomnil!«

Pred Vodnikovimi očmi se je zasukala vrsta na pol golih, razcapanih, sestradanih jetnikov, ki jim je v sivkasto bledih bradatih obrazih že ležala smrt... Globoko je klonila pesnikova glava k tlom.

V eni izmed ječ na desni strani trdnjavskega vhoda je bil zaprt Andrej. Abbé Vodnik je imel do vseh jetnikov prost vstop, zato mu je straža na njegovo zahtevo takoj odprla nizka, težko okovana vrata Andrejeve ječe. Globoko je Vodnik na odprtem hodniku zajel svež zrak, preden je stopil po stopnicah navzdol v temačen, pet korakov dolg in prav tako širok prostor. V ječi ni bilo drugega kakor dvoje slamnatih ležišč ob mokri steni in nizka klop poleg stopnic, kamor je ječar postavljajl vsak dan vrč vode in skledo ostudne godle, predstavljajočo hrano, ki jo je slavna mairija stolnega mesta Ilirskih provinc delila svojim jetnikom. V tej godli nepopisne vsebine so stalno plavali temni ocvirki: muhe, pa tudi ščurki.

»Dobro jutro!« je pozdravil Vodnik, ko je ječar zapahnil vrata za njim. Z nogami se je previdno dotipal preko kamnitih stopnic do vegastih tal.

Z ležišča ob drugi strani stopnic se je v poltemi dvignila bradata glava. Nizek moški glas je nekaj zagodrnjal in glava je legla nazaj. Z ležišča ob oknu pa se je trudno dvignila vitka Andrejeva postava. Mladi jetnik je stopil Vodniku naproti.

»Dobro jutro, gospod profesor!« je odgovoril s tihim, hripavim glasom.

»Andrej! Prehladil si se,« se je Vodnik ustrašil.

Mladi mož je trudno prikimal:

»Nekoliko me je zeblo nocoj.«

»Nu, potem je prav, da ti prinašam nekaj toplega. Tvoja Nana je čakala spodaj v ulici in mi tole izročila zate. Naroča, da misli nanjo in pazi na svoje zdravje.«

Andrej je s tresočo se roko zgrabil zavoj in ga pritisnil k srcu. Solze so se mu ulile iz oči.

»Ubogi moj fant! Res ne smeš obupati, že zaradi tvoje dobre Nane, ki se mi zdi, da te ima kar preveč rada. Kdor ima na svetu človeka, ki ga toliko ljubi, nima pravice, da bi obupal, če ga življenje še tako tepe.« Potresel je Andreja za ramena in ga vprašal: »Fant! Ali se ne zavedaš, da so na svetu ljudje, ki so bolj zapuščeni kakor ti, čeprav živijo v svobodi?«

Andrej je dvignil glavo in skozi solze pogledal svoje-
mu očetovskemu prijatelju v oči. Zgrabil je Vodnikovo roko in jo vroče poljubil.

Pesnik je čutil: To ni bil običajni tribut duhovniku — to je bil prisrčen poljub sina, ki je gledal v njem dobrega, ljubljenega očeta in tiho trpečega, po žarku tople ljubezni hrepenečega, plemenitega človeka.

V zadregi se je Vodnik spomnil:

»Še nekaj sem ti prinesel: pozdrav tvojega mojstra.«

In položil je zavitek pečenega mesa in kruha na klop poleg vode. Potem se je obrnil k jetniku, ki je ležal na drugem ležišču, na smrt obsojenemu roparskemu morilcu, ki so mu na rokah in nogah rožljale težke verige.

»Kako pa je z vami?«

Iz globoko vdratih temnih oči se je utrnil kratek blisk. Že se je mož na pol okrenil v zid, a premislil se je, se oprl na komolec in vprašal z raskavim, globokim glasom:

»Ali so giljotino že pripeljali v Ljubljano?«

Vodnika je pretreslo. Sinoči mu je pravil višji šolski nadzornik Zelli, da je giljotina dospela preko morja in jo je Istran, po imenu Lovro Sepič, že pripeljal iz Kopra v Ljubljano... A kako naj nesrečnežu, ki mi pri vsakem obisku stavlja isto vprašanje, zasadim nož v srce?... Ne, ne morem mu povedati, da je grozni stroj že tu, da je treba le še večjih ljudi, ki ga bodo sestavili in pripravili, potem...«

»Nisem je videl,« se je Vodnik izognil strašni resnici.

Po ječi se je čul globok vzdih. Zločinec se je vrgel zopet vznak na slamo, da so verige pošastno zarožljale. Okovana roka, s katero si je popravil dolge temne lase z obraza, je bila koščena in umazano bleda. Od golega komolca so se zamajale strgane, umazane cunje.

Vodnika je zbolelo... Ali ni človek kakor jaz? Ali se ni rodil z istimi pravicami do življenja? A kaj mu je dal svet? — Otroška leta brez tople materine roke, mladost brez sonca, moško dobo v blatu, lakoti in zločinih; na-pослед pa gnitje v ječi ob živem telesu in strašno smrt, kakor ni bila sojena še nobenemu rojaku... Pesnika je zamrazilo po hrbtu. V prsih mu je postalo neznosno tesno. Sklonil se je k zločincu. Strašen duh mu je udaril v nos.

»Ali vam morem s čim pomagati? Imate kakšno željo?«

»Ne! Pustite me v miru!« je bil raskavi odgovor, dasi so možu zašklepetali zobje od mraza.

Globoko je zasopel Vodnik, ko je stal zopet zunaj na dvorišču. »Še danes popoldne mu prinesem debel kmetiški koc, ki sem se z njim pokrival, ko sem služboval na Koprivniku,« je sklenil. Ozrl se je na ječarja, ki je rožljaj s šopom ključev mimo njega. Koliko vrat so odpirali ti ključi in — kolike strahote so zakrivala vsa vrata!

S sklonjeno glavo je uro pozneje odhajal iz trdnjave... Ali ni vsa njegova skrb za bednike kakor kaplja v morje? Dolžnost mairije bi bila, da ustvari nesrečnikom znosno bivanje v ječah. Pa se izgovarjajo na denar in na štedenje, ki ga je zapovedal Napoleon. Kako enostavno so potegnili v proračunu črto preko postavke »Vzdrževanje ječ« — saj so zidovi ljubljanskega gradu trdni, vse drugo pa — črta. Od vseh postavk je ostala zgolj ječarjeva plača in prehrana jetnikov. Prehrana!... Vodnika je streslo, ko se je spomnil na gnusobo, ki so jo morali uživati jetniki.

»Moj Bog! Kako naj jim pomagam?«

Zdajci pa se je ustavil sredi strme poti, po kateri je odhajal proti južni strani z gradu in se zagledal v široko streho redutnega poslopja spodaj med starimi hišami, poleg cerkvice sv. Jakoba ob vznožju hriba... Da, prostozidarska loža! Saj je glavna zapoved njenim članom: delaj vsak dan dobra dela!

Dobričini se je zjasnil obraz. Tam sprožim to zadevo!

In vendar so potekli tedni in mesci, preden se je zganila oblast in je intendant Rouen de Malet zapovedal revizijo ljubljanske jetnišnice. Policijski komisar, ki mu je bil poverjen pregled ječ, je sestavil obširno poročilo, ki je razkrilo vso strahoto za debelimi zidovi ljubljanske trdnjave.

»Baron Codelli bo danes slabe volje,« je namignil urednik ilirskega uradnega lista »Telegraphe officiel« francoski pisatelj Charles Nodier, dvaintridesetleten mož, drobne postave in drobnega obraza s širokim čelom in vodeno modrimi očmi. Stal je z Vodnikom na Bregu pred Zoisovo hišo, kjer sta se srečala.

»Zakaj?« je vprašal pesnik.

»Intendant mi je pokazal koncept za pismo, v katerem v imenu človečanstva odločno zahteva, naj slavna mairija preskrbi jetnikom na gradu človeku primerno obleko in hrano. Pravi, da razsajajo po ječah nevarne bolezni.«

»Vem,« je Vodnik prikimal. »Tifus, griža, pljučnica, škorbut...«

»Nu, zato bodo morali v ječo postaviti peči in oskrbeti jetnike z dostojno, toplo obleko.«

Zdajci je Vodniku ušel nasmeh preko njegovega rdečega, zdravega obraza.

»Vi se smejete, gospod profesor? Ali se vam ne zdi, da je beda ljubljanskih jetnikov kulturnen škandal za vso Ilirijo?«

Profesorjev obraz se je zresnil.

»Da, to je res. In jaz sem bil oni, ki je o tem škandalu toliko časa trobil v svet, dokler gospodje niso mogli več glumiti gluhih ušes. Zadovoljen bom, če se gospodu intendantu posreči, da prežene iz ječ gnilobo in lakoto. Dvomim pa — «

»Hm. Imate prav. Danes Nj. Veličanstvo pač rajši obrača denar v pobijanje ljudi kakor v podaljšanje njihovega življenja. Zato prekoračenja mestnega proračuna ne bo odobril.«

Vodnik je Francoza presenečeno pogledal. Tako torej govori Francoz o svojem slavnem vladarju? Nodier pa je skomignil z rameni in dostavil nekoliko tiše:

»Nikoli nisem bil med občudovalci tega brezsrčnega, slavohlepnega egoista. Zdaj pa, ko vidim, kako izžema

Evropo, da si zagotovi slavo in se napije krvi — zdaj ga sovražim. In privoščim mu blamažo v Rusiji.«

Zadnje besede je Francoz siknil z vso strastjo pristnega rojalista. Vodnik se je ves zamišljen poslovil od moža, ki ga je imel doslej za Napolenovega občudovalca. Sicer so mu že nekaj pravili o tem, da je bil Nodier zaradi ode, naperjene proti Napoleonu, preganjan, dokler ga ni guverner Bertrand v začetku tega leta poklical za bibliotekarja in urednika uradnega lista v Ljubljano. Toda kako je mogoče, da mož, ki rodno zemljo tako ljubi kakor Nodier, sovraži onega, ki se bori za čast in oblast francoskega prapora?

Ampak — ali se bori Napoleon za slavo Francije in Francozov ali za svojo lastno?

Saj niti ni Francoz! Saj je Korzičan — Italijan!... Morda pa res le velik, sebičen pustolovec? — Nemara ima Charles Nodier le prav!...

Prvikrat je padla slana na Vodnikovo navdušenje za »osvoboditelja Ilircev«. Ali naj verjame Zoisu?

S tesnobo v srcu je tega dne vstopil pri baronu. Ni ga dobil v knjižnici. Zois je ležal v postelji. Spet ga je bolezen huje napadla.

»Le ostanite, gospod profesor!« je bolnik vabil kljub hudim bolečinam, ki jih je komaj zatajeval. »Ostanite! Zanimivo novico imam: Francozi se umikajo iz Prusije. Izpraznili so že Berlin.« In zganil je pismo, ki ga je držal v rokah.

Vodnik se je zdrznil... Da se je Napoleon moral umakniti hudi zimi in odriniti iz Rusije — to je bilo umljivo, sicer bi poginili vsi do zadnjega moža. Ljudje po Ljubljani so si prišepetavali o strašnih izgubah, ki jih je cesar utrpel na svoji armadi ob tem pohodu. Zmagovalca Evrope je premagala pač višja sila. Ampak — da bi Napoleonovo vojsko premagal in pregnal živ sovražnik — ne, to je bilo neverjetno.

»Tega pa ne verjamem, gospod baron,« je mirno izjavil.

Zois je okrenil glavo, pokrito z rumeno spalno čepico, in pomilovalno pogledal Vodniku v jasne oči. Nekaj trenutkov ga je molče motril, potem je vzdihnil.

»Kako mladi ste še, da tako trdno verujete v svojega malika! Zavidam vam to duševno mladost, ki sem jo jaz

že davno izgubil, a pomilujem vas zaradi razočaranja, ki bo prišlo na vas. Sprijazniti se boste morali z resnico: Napoleonova slava se bliža zatonu!»

Pesnik je molče sklonil glavo, ni verjel. Ni hotel verjeti. Z vso silo svojega vedrega duha se je uprl misli, da bi v v Zoisovih besedah utegnila biti resnica. Niti misliti ni hotel na grozo, ki bi v tem primeru zgrmela nanj in na vse, kar je v štirih letih Napoleonovega gospodstva z naporom ustvaril... Starec se moti. Bolezen mu je vzela ves pogum, vso podjetnost. Gospodarski polom je zrušil veliko voljo, ki je nekoč bivala v nebogljenem Zoisovem telesu. Kje je njegov znanstveno razgibani duh, poln izpodbudnih isker, ki so nekoč pršile na prijatelje in znance njegovega kroga?

Vodnik je dvignil pogled k trpinu. Baron je ležal z zaprtimi očmi in užival molk, ki je zavladal v sobi po njegovih besedah. Prisluškoval je tiktakanju dragocene stebričaste ure, ki je stala na omarici med oknoma njegove spalnice, in zamolklem ropotu in kričanju, ki je skozi odprto okno prihajalo od pristanišča na Bregu.

Profesor Vodnik je vstal in stopil k postelji. Na odeji je ležala poleg bolnika odprta knjiga: Tomaža Kempčana »Hoja za Kristusom«... Nekdanji racionalist se je obračal h grobu.

»Kako se počutite danes, gospod baron?« je sočutno vprašal.

Zois je odprl oči in ga pogledal z žalostnim nasmehom okrog ust.

»Utrujen sem do smrti. Počutim se kakor upehana, obstreljena zver, ki so ji za petami neusmiljeni lovci.« Toda že se je v bolniku v velikih rjavih očeh utrnil blisk. Živahneje je pogledal obiskovalca in vprašal: »In vaš slovar, gospod abbé?«

»V dveh, treh mesecih pojde v tisk.«

»O! S Zoisovega obličja je na mah izginila vsa utrujenost.

»To bi bilo treba ljudem oznaniti, razpisati subskripcijo. Objavite primerek iz slovarjeve vsebine! Skrbeti morate za reklamo. Prosite urednika Nodiera, da vam to oskrbi v uradnem listu. Fin človek je. Vnet za našo deželo in naš jezik. Vem, da vam želje ne odreče.«

»Mislim, da je za takšno reč še časa dovolj!«

»Šmentani Vodnik! Še vedno je tako komoden! Čim prej opozorite ljudi na slovar, tem več naročnikov pridobite zanj. In Kopitarju, ki vas zaradi slovarja zbada v vsakem pismu, zamašite usta.«

Vodnikov zdravi, rdeči obraz je pokrila zadrega. Pri zadnjih baronovih besedah pa se je prostodušno zasmejal:

»Ha, ha! Kopitarju bi pa res rad napravil to žalost in mu dokazal, da je prazen njegov up, če misli, da je uspel s svojimi intrigami in mi pobere slovar izpred nosa, kakor mi je nekoč že slovnico.«

»Ampak — ne v njeno škodo,« je Zois sarkastično pripomnil, nato pa je požugal s prstom: »Nu, zdi se mi, da vaša ljubezen do dunajskega »grobijana« ni prevelika. Ni prav, da se maloštevilni delavci na polju naše mlade slovenske literature ne podpirate med seboj, temveč drug proti drugemu intrigirate.«

»Kar se mene tiče —«

»Vem, vem, gospod profesor. Vendar vas prosim, zaradi naše dobre stvari potrpite s Kopitarjevim strupenim jezikom, njegovo zavistjo in njegovimi zahrbtnimi intrigami. Glejte, jaz sem seveda dvajset let starejši od vas in gledam na življenje že z večje razdalje in ocenjujem ljudi z mirnejšim, objektivnejšim srcem; vam je življenje bliže, stojite še sredi njega, zato nimate prostega razgleda kakor jaz, zato sodite človeka in njegove slabosti subjektivno in enostransko. Vaša sodba je nagel odsev, moja je proizvod mirnega, vsestranskega razmišljanja. In na podlagi tega sem prišel do sledečega zaključka: če dam na tehtnico vas in Kopitarja, sta vajini rezultanti iz značaja, zmožnosti in delavnosti — v ravnotežju.«

Vodnik se je zganil. Kri mu je še bolj udarila v lica. A starec se mu je mirno smehljal in pojasnil odkrito, kakor je bila njegova navada:

»Glede značaja pada tehtnica na vašo stran. Glede zmožnosti na Kopitarjevo. V delavnosti pa sta približno enaka.«

Na tihem se je duhoviti Zois zabaval, ko je gledal svojemu obisku v obraz. V Vodnikovih odkritih potezah so se borili najrazličnejši občutki, zmagala je dobrota in — smisel za humor.

»Nikoli nisem mislil, da se bo ošabni gospod dvorni bibliotekar in sloveči naš jezikoslovec gugal z menoj na vaši gugalnici, hohoho!«

»Hihihi!« se je z visokim glasom zasmel starac, podal pesniku roko in mu še enkrat naročal: »Ne pozabite na slovarjevo oznanilo!«

»Nič se ne bojte, gospod baron! Bom že o pravem času udaril na boben.«

Ko je bil Vodnik na cesti, pa si je mislil:

»Zois nima pojma, koliko dela, skrbi in sitnosti imam s slovarjem. Menda si tega nihče ne predstavlja, ker me od vseh strani zbadajo zaradi njega: Zois, Kopitar, Primic, Ravnikar, oba Zupana in še vsi drugi.«

In ko je šel mimo carinarnice, ki je stala na Bregu, se je ustavil, se zagledal v vrvenje težko naloženih voz pred njo in se v duhu razjezil prav po gorenjsko.

»Vražji jeziki! Pomagali naj bi mi, ne samo opletali po meni!«

Pogled mu je ošvignil težko naloženo ladjo, ki je odri- nila od brega in zaplula po reki navzgor proti Vrhniki... Koliko blaga gre iz dežele dan na dan! Vse za vojaštvo... Ali se zopet kaj pripravlja? Napoleon vendar ne bo mirno gledal, kako Prusi preganjajo francoske posadke iz svojih mest!... Hm! Prav za prav — vsa znamenja kažejo na novo vojno: pospešene rekvizicije v deželi, nabiranje prostovoljnih darov za opremo hrvatskega huzarskega polka, ki ga je hotel guverner Bertrand »pokloniti« Napoleonu. In prisilna oddaja cerkvenih zakladov, ki jo je zapovedal generalni intendant Chabroll!

Toda Vodnik bi ne bil Vodnik, če bi dolgo povešal glavo. »Eh, Napoleon si hitro odpomore od ruskega udarca, zbere močno vojsko in vzame zopet evropske vajeti v roko.«

Vedrega obraza je pesnik nadaljeval pot proti šoli. In vedrega obraza je vstopil v svoj razred, v drugo humani- teto. Njegova dolga rjava suknja s kratko pelerino preko ramen je v svojem asketskem kroju slabo pristojala do- brovoljnemu rdečemu obrazu. Vendar je mirni pogled velikih modrih oči dal smehljajočemu se obličju tisti po- udarek, ki je bil potreben, da je profesor Vodnik imel v svojem razredu vedno vzorno disciplino, ki jo je dosegel brez pretirane strogosti. Ropot in kričanje fantov je utih-

nilo, ko je mirno obrnil pogled po njih. Vzel je iz enega žepa svoje halje ročni katalog, iz drugega je potegnil lepo vezanega Horaca. Odprl je knjigo in katalog, stopil po razredu in velel:

»Naj čita Peter Petruzzi!«

Vstal je kodrolas fant, črnih južnjaških oči, in začel, kjer so prejšnjega dne ostali:

»Servient aeternum quia parvo nesciet uti.«

»Ali razumeš stavek?« ga je prekinil Vodnik, »povej ga slovenski!«

»Večno bodo zaslužnjeni, ker se ne znajo zadovoljiti z malim.«

»Dobro. Kdo pa nam more razložiti pomen tega stavka?« Starejši študent v zadnji klopi je dvignil roko.

»Nu?«

»Če hočem doseči veliko, če hočem postati bogat, se bom moral mnogo ubijati z delom. Suženj bom svojega bogastva.«

»Hm. Ni slabo. Ali človeka v takšnem prostovoljnem suženjstvu pritiska le delo?«

»Tudi težke skrbi.«

»Da. In kaj mu še teži dušo?«

Oči vseh fantov so že šle za Vodnikom. Dvigali so roke. Živahnejši so odgovarjali kar nevprašani. Vodnik je bil zadovoljen. Za njegovim hrbtom se je oglasil živahen dečko:

»Kdor je grabežljiv, lahko zaide v različne zločine: v oderuštvo, goljufijo.«

»Da, vidite. In to je najhujše suženjstvo: suženjstvo duše. Človek izgubi v tem suženjstvu svoj mir, svojo čast, svojo značajnost. Glejte Diogena: bogataš Trimalhion ga povabi na imenitno gostijo, kajti vseč mu je bilo prilizunsko hvalisanje njegovih gostov. Ali Diogenes se ni dotaknil imenitnih jedi, ki so mu jih ponujali. Vzel je svoj črni kruh iz vreče in ga jedel... Zakaj?«

»Ker za kos boljšega kruha ni hotel prodati svobode svoje duše«, se je odrezal fant širokega čela in pametnih sivih oči.

»Glejte ga! Kako se odreže!« se mu je Vodnik nasmehnil. »Ali Diogenovo modrost tudi dandanes lahko s pri-

dom uporabimo? Kako bi jo obrnili času primerno? Saj mi ne hodimo z vrečo preko ramena na pojedine — kaj?«

Fantje so se veselo zasmejali. Eden pa je zinil:

»Če bi se kdo delal Francozom prijaznega samo zato, da dobi javno službo.«

Vodniku je bilo nekoliko nerodno. Rahlo je pokaral fanta:

»Ampak dandanes je pač vsakdo Francozom prijazen, saj so in ostanejo naši gospodarji.«

Zdajci se je dvignilo v razredu šepetanje in medsebojno pregovarjanje študentov. Eden pa je vstal in oporekal:

»Pa pravijo, da se Avstrijci kmalu vrnejo.«

Vodnik je postal temnordeč v obraz. Iz oči mu je šinil blisk.

»Nikoli! Prej bo začela Ljubljana teči proti Vrhniki.«
Fantje so se spogledali. Menda mu niso vsi verjeli.

4.

Bilo je zadnje dni julija.

Ljubljana je bila zopet vznemirjena. Dan za dnem so po vodi in po cesti odhajali iz nje težki tovari rekviriranega blaga: žito, seno, živina, konji, platno, sukno, pa tudi druge potrebščine za vojaštvo. Le zakaj toliko? Saj je bilo znano, da je Napoleon potegnil iz Ilirije vso količkaj razpoložljivo vojaško silo. Potreboval jo je, da ukroti uporne Nemce. Maloštevilmemu ilirskemu vojaštvu torej ni bilo treba tolikšnih rekvizicij. Zakaj potem take dajatve?

»Deželo izžemajo, ker nima zdaj nikogar, ki bi se zavzel zanjo,« je sodil Vodnik, ko je stal z župnikom Ahačičem pred frančiškansko cerkvijo in čakal, da gre dolga vrsta visoko naloženih vojaških voz mimo njega.

Elegantni Ahačič je pomislil na zadnjega guvernerja Ilirskih provinc, zblaznelega maršala Junota, naslednika generala Bertranda.

»Že mogoče. Nodier je povedal davi, da je že imenovan novi guverner, baje neki Fouché!«

»Fouché? Nekdanji vsemogočni pariški policijski minister?«

»Isti. Jožef Fouché, vojvoda Otrantski.«

»Hm. Spominjam se, da je maršal Marmont nekoč pravil baronu Zoisu, da je Fouché pri Napoleonu v nemilosti. Menda je bil pozneje celo pregnan iz Pariza.«

»Da. Ampak mož je velik zvitorepec, zmožen diplomat. Morda —«

»Kaj?«

Ahačič ni odgovoril. Krenila sta čez trg proti Špitalskemu mostu. Vodnik je zamišljen gledal v tla, Ahačič pa se je skrivaj ozrl nanj... Ali v Francoze zaljubljeni Vodnik nič ne slutiti, da bo Napoleon v Iliriji prav kmalu potreboval diplomata? Baje je v Avstriji vse pripravljeno na vojno...

»Kam si namenjen,« je na koncu ozke Špitalske ulice vprašal Vodnik.

»H krojaču grem.«

»Saj si že dovolj lep!« se je norčeval Vodnik, »kateri ti pa šiva?«

»Adam Mayer.«

»Žida podpiraš?«

»Saj je krščen žid, je pač najboljši ljubljanski krojač.«

»Mhm. In Ahačič najlepši ljubljanski župnik,« je podražil Vodnik.

»Ne bodi neslan!« ga je zavrnil tovariš. Vendar ni bil videti preveč hud.

»Oh, tvoj krojač me je spomnil na prošnjo, ki jo imam do tebe.«

»Gotovo imaš spet kakšnega reveža, ki bi ga rad obdaroval z mojim starim frakom, kadar ga odložim.«

Vodnik se je nasmehnil in krenil z Ahačičem preko ulice proti Glavnemu trgu.

»Ne,« je dejal, »ampak priporočil bi ti revico, ki je potrebna sončnega žarka, da ne bo popolnoma obupala nad življenjem. Saj veš, da prihodnji mesec praznujemo Napoleonov god?«

»Če ga bomo praznovali!«

»Kako to misliš?«

»I, nu, tako. In kaj je s tem godom?«

»Codelli mi je namignil, da ga letos praznujemo še slovesneje. Za doto rožnima devicama je celo primaknil še vsaki po 100 frankov.«

»Mhm!« je poredno pomežiknil župnik. »Ali bi se rad s katero izmed njiju oženil? Mairija je blizu... in takšnemu prostozidarju gospod maire gotovo ne odreče svojega —«

»Ne norčuj se iz poštenega duhovnika! Povej mi rajši, ali si že dobil poziv glede izbire rožnih devic?«

»Ne še. Slavna mairija opravi takšne zadeve vedno v zadnji minuti.«

»No, kadar ga dobiš, te prosim predlagaj šiviljo Nano Cerovškovo. Saj poznaš svojo faranko bolj kakor jaz in veš, da je podpore potrebna, pa tudi vredna.«

Ahačič je priprl oči in postrani ošvignil Vodnika s hudo-mušnim pogledom:

»Ejsa! Pa ne da bi gospod profesor hodil v mojo faro po zelenje.«

»Jezik nesramni!« Vodniku je planila ob Ahačičevi ne-umestni šali rdečica v obraz. »Saj veš, da je dekcle ne-srečno, ker so njenega ženina zaprli in ga bodo, ko Na-poleonovega dne odsedi kazen, vtaknili med vojake!«

»Aha! Zdaj razumem, zakaj je dekcle vsak tretji dan pri tebi! Naš pater Marcellianus je postal nekakšen »po-stillon d' amour«.

Preprosti Vodnik je v zadregi obstal pred vhodom v ozko Krojaško ulico. Ahačičev zbadljivi posmeh mu je bil mučen. Iskal je ostro besedo, da ga primerno zavrne, pa je le povесil oči in mirno odgovoril.

»Vsako sredo nesem jetniku zavitek hrane, ki mi jo deloma izroči njegovo dekcle, deloma jo dodam sam, in vsako soboto mu pošlje njegov mojster Janez Urbas sličen zavitek. Če bi tega ne storili — ne vem, kako bi bilo danes z Golobovim fantom. Od doma mi le skrivaj včasih pošlje njegova mati kakšno malenkost zanj. Saj poznaš mojega častivrednega tovariša Jožefa Goloba?«

Zdajci pa je Ahačičev obraz oblila rdečica sramu. Spričo tolikšne resnično očetovske Vodnikove dobrote se je zdel sam sebi neizmerno grd.

Prisrčno je ponudil pesniku desnico in priznal.

»Sram me je. Ampak — poznaš me, da uživam, kadar te spravim nekoliko iz tvojega komodnega ravnotežja. Nu, popraviti hočem svojo hudobijo in če pride poziv mairije, predlagam na prvem mestu tvojo protežiranko.«

Vodnikove lepe modre oči so zažarele.

»Hvala, prijatelj!« je stisnil župniku roko tako močno, da je le-ta zastokal:

»Au!«

»Hohoho!« se je zasmeljal dobričina in ves srečen je skoraj stekel domov.

Ahačič je ostal mož beseda. Dan pred Napoleonovim godom je nekdo ostro potrkal na podstrešno stanovanje Cerkovškovih. Nana, ki je sedela v sobi pri šivanju, je vstala in hitela odpirat... Pred njo je stal — Suhadolnik.

Prestrašila se ga je tako, da bi mu bila skoraj zaloputnila vrata pred šiljastim nosom, če bi ne bil stopil že mednje. Odmaknila se je za korak in povabila oči pred njegovim nesramnim, vsiljivim pogledom.

»Klanjam se, spoštovana gospodična!«

»Kaj želite?« ga je kratko vprašala.

»Mnogo, gospodična Nana!« se je mairijski vratar in bobnar šepetaje sklonil k nji. »Vas vso želim, to vestel!«

Odstopila je še za korak in mu molče in jezno žarečih oči pokazala vrata. —

Vsiljivec se ni zmenil za to.

»Danes prihajam k vam kot uradna oseba,« je glasno odgovoril na njeno vprašanje. Važno je odprl torbo, privlekel iz nje kos papirja in ga izročil Nani:

»Berite, gospodična Nana, in recite, ali nisem najboljši človek na svetu, ker vam prinašam toliko sreče!«

Nana je vzela list in ga prečitala. Poziv mairije, naj se zglesi še tega dne tam, v svrhu izbire rožne device...

Z roko se je prijela za čelo. Ali sanja?

Ne. Vabilo ji je padlo iz rok in zoperni človek se je sklonil in ji ga s kavalirskim poklonom vrnil. Brž ji je še prišepetal: »Jutri boste morda bolj milostno gledali name. Pričakujem vas zvečer na slavnostnem plesu v gledališču.«

Odšel je z globokim poklonom in spogledljivim žarom v majhnih izbuljenih očeh.

»Me boš pač zaman pričakoval!« si je mislila Nana in zaklenila vrata za njim.

Opoldne je bila na mairiji izmed štirih pozvanih kandidatk izbrana Nana Cerovškova, poleg nje pa ubožna

plemkinja Jožefa Pietrograssa, sirota avstrijskega stotnika.

Nana je pritekla domov, pokleknila k bolni materi, sklonila glavo v njeno naročje in milo zaihtela:

»Mama! Mama!«

»Nana! Kako se moreš tako razburjati zaradi tega! Glej, prav nič nisem razočarana, ker nisi bila izbrana. Vedela sem, da ne boš.«

»Oh, mama! Saj sem izbrana!«

»Izbrana si? Doto prejmeš?« se je začudila gospa.

Hčerka je ihte prikimala, vstala in se trudila, da preмага bolečino, ki jo je vso prevzela. Doto prejme — a zaročenca ji jutri pošljejo med novake, od koder mu ne bo vrnitve!

Ramena so se ji še vedno stresala v ihtenju, ko je v kotu pri omari slačila preprosto praznično obleko, oblekla vsakdanjo in privezala vrh nje delovni predpasnik.

Mati je razumela. Skrivaj si je obrisala solzo. Tolažilne besede ni vedela. Kar bi rekla hčerki sočutnega, bi le še bolj razbičalo bolečino, ki je kljuvala v mladem srcu.

Na večer je služkinja baronice Codellijeve prinesla za Nano lepo obleko iz belega nežnega tula, podloženega z belo svilo. Poleg obleke je izročila Nani škatlo, v kateri so ležale bele dolge rokavice in bel tenčičast šal, pod njimi pa bele nogavice in svileni beli čeveljčki.

»Milostna gospa baronica Codellijeva sporočajo, da pridejo jutri nekaj minut pred pol dvanajsto s kočijo po gospodično.«

Nana je naročila dekletu svojo zahvalo dobri gospe. Komaj pa je služkinja zaprla vrata za seboj, so Nano pri pogledu na prekrasno obleko oblile solze... Ali ni bila obleka kakor — nevestina?

Drugega dne se je Ljubljana še lepše pripravila na največji državni praznik kakor druga leta. Bila je vsa v zelenju, cvetličnih vencih in girlandah ter zastavah, ki so jih Ljubljančani izobesili že prejšnjega večera. Ampak, ko so meščani zjutraj vstali, je zunaj — lil dež. In lilo je vse dopoldne, tudi ko je povabljen gospoda prihajala peš in z ekvipažami v guvernerjevo palačo, da se odtod poda k slavnostni maši.

Točno ob pol dvanajstih so se široko odprla stranska vrata, ki so iz palače vodila naravnost v cerkev, in v sprevedu — »en grand cortège« — je prišla skozi nje dolga vrsta dostojanstvenikov, na čelu jim novi guverner, vsi v blestečih uniformah. Sredi te vrste v zlatu in srebru se lesketajočih uniform sta takoj za ljubljanskim mairom baronom Codellijem stopali »rožni devici«, dve belo oblečeni mladenki, vsaka s šopkom svetlorožnatih vrtnic v rokah. Za njima je stopala njiju pokroviteljica, mairova žena baronica Codellijeva, v dragoceni obleki iz srebrnobarvne mehke svile. Oči vseh gledalcev, ki so se gnetli ob kratkem prehodu iz palače v cerkev, so šle za mladenkama. Lepših nasprotij si človek ni mogel misliti: Jožefa Pietrograssa je bila črnolaska z velikimi rjavimi očmi in blede olivnobarvno poltjo, Nana Cerovškova pa rjavolaska lepih živomodrih oči in nežne rožnoblede polti.

Med mašo se je nabralo vkljub dežju pred cerkvijo še več radovednih meščanov in stali so v dolgem špalirju od cerkve po trgu mimo guvernerske palače in dalje prav do vodnjaka in stopnic mestne hiše. Ko so v cerkvi peli Te deum in so Ljubljano pretresli topovski streli z gradu, je posijalo sonce in nehalo je deževati.

»Glej, rožni devici sta naročili sonce!« se je norčeval Vodnik, ki je poleg Ahačiča stal ob oknu nad Bezlajevo pekarno nasproti guvernerjeve palače.

Ob drugem oknu je Vodnikov znanec, debeli mojster Bezlaj pripravljaj s svojo hčerko košaro vrtnic, da dekletce obsuje spreved, ko se bo pomikal mimo.

»Ali smem tudi gospodoma pripraviti košarico rož?« je vprašal hišni gospodar.

»Ne, hvala. Saj nisva mlada zaljubljena kavalirja,« je smeje se odklonil Vodnik.

»Nu, če bi tudi bila zaljubljena, mlada res nisva več,« je s posmehljivim mežikanjem dražil Ahačič.

Vodnik mu je požugal in ga molče nemilo sunil s kormolcem v laket. Vesel nasmešek mu je krožil okrog ust.

»Že gredo, že gredo!« je kriknila Bezlajeva hčerka.

Res se je spreved s kavalkado huzarjev in četo trobentačev na čelu pomikal proti mestni hiši. Tam so huzarji napravili špalir, trobentači so na moč trobili, radovedni meščani pa so se drli na vse grlo:

»Vive l'Empereur!« Skoraj da so prekričali zvonjenje zvonov in streljanje z gradu. Z vseh sosednih hiš se je vsulo cvetje, ko sta se v mairovi ekvipaži pripeljali mimo rožni devici. Šop rož se je razletel Nani v naročju. Ozrla se je in se nasmehnila Bezlajevi hčerki, ki je živahno mahala s prazno ročico. Na sosednem oknu je Nana zagledala oba znana gospoda. Nasmehnila se je tudi njima in ju spoštljivo pozdravila. A Vodniku se je zdelo, da je bil njen nasmeh poln skrite žalosti.

»Komu je veljal sladki nasmeh?« je vprašal Ahačič tiho in pristavil smešno napihnjeno: »Prav gotovo meni, ki sem ji pripravil to veselje.«

Vodnika je bolela dekletova žalost. Resno je zavrnil hudomušnega prijatelja:

»Ne tebi, ne meni, ampak onemu, ki ga ima ubogo dekle danes gotovo ves dan v mislih: njenemu bednemu zaročencu. Ob pogledu name se je spomnila, da sem bil davi navzoč, ko so mlademu Golobu izmenjali ječo.«

»Zakaj izmenjali?«

»Nu, od kaznjencev so ga premestili k novakom,« je vzkliknil Vodnik in pristavil začudeno: »Zakaj se smehljaš? Ali te usoda teh nesrečnikov ne gane?«

Ahačič se je zresnil in pogledal Vodniku naravnost v oči:

»Nič posebno me ne gane, ker jim ne preti nobena neposredna nevarnost.«

»Kako, da ne? Vsak dan lahko fanta pošljejo v ogenj.«

»Vsak dan ne, ker: prvič še ne zna streljati, drugič pa — « Ahačič se je nagnil k Vodnikovemu ušesu in mu nekaj pošepetal.

Vodnik je prebledel. Zaprl je oči in se naslonil ob okno.

Župnik ga je prestrašen prijel za komolec:

»Ali ti je slabo?« ga je tiho vprašal.

Vodnik je molče odkimal. Potem je odprl oči in dahnil:

»To ni mogoče!«

Njegov tovariš je skomignil z rameni:

»Ravnikar je davi spovedal in obhajal Zoisa, pa mu je baron pokazal pismo, ki ga je prejel ponoči.«

Vodnik si je položil roko na oči. Nekaj minut je slonel ves skrušen ob oknu, nato se je vzravnal.

»Pojdiva!«

Poslovala sta se od gospodarja in šla. Še večkrat se je Ahačič po poti s skrbjo ozrl v Vodnikov prepadeni obraz.

Medtem so dostojanstveniki z rožnima devicama dospeli v slavnostno okrašeno magistratno dvorano. Pred veliko sliko cesarja Napoleona je maire nagovoril obe izbranki, slavil njuno krepost, pridnost in ljubezen do zapuščene matere ter naposled vsaki izmed njiju položil na glavo lično krono, spleteno iz bledorožnatih vrtnic. Nato mu je mairijski tajnik Bernard Klobus — dolg suhljat samec — ponudil na svileni blazini dve vrečici zlatnikov, v vsaki za tri sto frankov. Baron Codelli ju je izročil rožnima devicama z besedami:

»V priznanje za vajino krepostno življenje in vajino ljubezen in požrtvovalnost do staršev vama izroča mesto Ljubljana ta dar v imenu našega prevzvišenega vladarja Njegovega Veličanstva cesarja Napoleona. Vive l'Empereur!«

»Vive l'Empereur!« se je gromko odzval blesteči zbor povabljenecv po dvorani.

»Zdaj pa vabim gospodo, da s svojim posetom počasti pogostitev siromašnih starih ljubljanskih meščanov!«

Vsa sijajna družba ljubljanskih imenitnikov se je zdajci odpravila v drugo dvorano, kjer je pri dveh dolgih, belo pogrnenih mizah sedelo okrog trideset starčkov in stark v pričakovanju dobrot, ki jih jim je namenilo mesto. Pravkar je pet mestnih uslužbencev prineslo na velikih ploščah zvrhane sklede in velike krožnike okusno dišeče jedi. Pristopilo je pet občinskih svetovalcev, da slovesno postrežejo starčkom.

Maire je kratko nagovoril zbrane stare meščane, poudarjal cesarjevo skrb za Ilirijo in še posebej za njeno glavno mesto Ljubljano in sklenil svoj govor z vzklikom Nj. Veličanstvu.

Spet je odmeval med zidovjem starega častitljivega poslopja gromovit »Vive l'Empereur!« zbrane gospode. Sramežljiveje so pritegnili starci.

Kmalu nato so se povabljeni imenitniki razšli. Maire Codelli in njegova žena sta v svoji ekvipaži spremila obe rožni devici vsako na svoj dom. Narod na cestah jih je živahno pozdravljaj.

Zgoraj na mairiji so gospodje občinski svetovalci še dalje gostili siromake.

»Še nikoli nisem imel tako imenitne postrežbe, hehehe!« se je zarežal brezzobi krparski čevljar Leopold Mayer, siromašni sorodnik bogatega krojača Adama Mayerja.

»Hihi! Jaz tudi ne. Hihihihih!« se je smejala njegova sosedka Marjeta Prosenka, debelušna starka s črno avbico na glavi. Bila je v mladih letih mestna merilka soli na trgu pred mestno hišo. Odkar so sol prodajali po tobakarnah, pa je Marjeta postala »semenarica«.

Krpar Mayer se je ozrl po lesketajočih se uniformah občinskih svetovalcev in spet zadovoljno prikimal. Potem se je spomnil:

»Ali ste videli, kako zalo je bilo Cerovškovo dekle?«

»Ej, zala je, zala Cerovškova Nana. In pridna in poštena. Takšnih je malo. Današnja mladina je vsa pokvarjena in frfrasta. Vojna jih je spačila, fante in dekleta. Dekleta še celo. Vse nore za Francozi. Uh! Jejhata! Ko smo mi bili mladi...«

In starka je polnih ust z vreščočim glasom obujala spomine na davno minule dni, ko svet še ni bil »tako narobe«...

Popoldne se je Ljubljana še bolj razživela. Ob štirih je bila na Kapucinskem trgu ob artilerijski vojašnici in skladišču — pred štirimi leti še kapucinskem samostanu — revija devetega bataljona. Nato se je vsa množica gledalcev razlila navzdol in preko Židovske ulice na Breg.

Tam je bila blizu skladišča poleg Ljubljanice pripravljena tribuna za komisijo treh občinskih svetovalcev, določenih, da zmagovalcu v tekmi veslačev prisodijo darilo. Tekmovalo je devet veslačev, ki so veslali od Črnovega kopališča za semeniščem do carinarnice. Krik in vik gledalcev ob obeh bregovih Ljubljanice je spremljal tekmo. Zmago in darilo si je priboril mlad korenjaški Trnovčan, Kramarjev Anže.

Za oknom Zoisove spalnice je stal Vodnik in molče zrl na povodenj ljudi, ki se je po končani tekmi razlila nazaj proti Novemu trgu in čez Židovsko ulico.

»Kam pa zdaj drevijo?« je vprašal baron, sedeč na postelji, ves zakopan v blazine in pernice, dasi je zunaj sijalo toplo avgustovo sonce.

Vodnik se je okrenil in spregovoril:

»Na Kapucinski trg se vračajo.«

»In kaj bo tam?«

»Un mât de cocagne. Mladi fantje bodo tekmovali v plezanju na mlaj, vrh katerega je privezana pečena gos, okrašena z dvema zlatnikoma. Nato tekmujejo v teku na določeno razdaljo. Baje bo mairija tudi obdarovala dve sto siromakov s kruhom,« je Vodnik pojasnil z glasom, iz katerega je zvenela vsa utrujenost njegove duše.

Med možema je nastal kratek molk. Pesnik se je spustil v naslonjač in strmel predse. Potem mu je pogled ušel na odprto pismo, ki je ležalo pred njim na mizici. Globoko je vzdihnil.

Zoisov pogled se je s pomilovanjem obrnil na profesorja. Rad bi mu pomagal — a tu ni bilo pomoči. Kar bo zdaj zgrmelo na Vodnika... Preveč se je izpostavljal za Francoze.

»Gospod profesor! Rad bi vam pomagal, ampak bojim se — «

»Saj vem, da mi ni pomoči,« je Vodnik s tihim glasom prekinil barona. Vstal je in pristopil k postelji, da se posloviti.

Zois mu je podal roko in zašepetal:

»Ko bi vsaj imel še nekaj tisočakov! Dal bi vam jih, da pobegnete.«

»Ne, ne. Kaj naj bi delal na tujem? Vse, kar me veže na svet, bi pustil tukaj. Vztrajal bom in vzel križ nase. Vem. Že moja »Ilirija oživiljena« me pokoplje v obeh Avstrijcev. In nikoli nisem tehtal besed, nikoli skrival svojih simpatij do Francozov — ne v šoli, ne v družbi.« Vzravnal je svojo srednjeveliko čokato postavo in dostavil s trpkim nasmehom: »Zdaj se pravi: biti mož ali cunjca. Prosil bom Boga za milost, da se nikoli ne boste sramovali, ker ste mi bili učitelj in zaščitnik.«

Odšel je.

Zois je z zaskrbljenim obrazom gledal na vrata, ki so se zaprla za njim...

Kmalu po Vodnikovem odhodu je baronov stari sluga, nekdanji lovec Friderik, naznanil nov obisk: guvernerja Fouchéja.

»Prosim!« je mirno privolil bolnik.

Vstopil je slok mož trdih potez. Njegov s težkimi vekami na pol priprt pogled je ob vstopu v spalnico takoj našel baronovo ležišče. Kot nekdanji Zoisov gost — guverner Fouché je ob svojem prihodu v Ljubljano nekaj časa stanoval pri baronu — se je vojvoda čutil v hiši kar domačega.

»Kako je z vašim zdravjem, dragi baron?« je po prvem pozdravu vprašal Francoz.

»Hvala, vojvoda. Kranjci ne smemo čutiti bolečin ob navzočnosti najvljudnejšega francoskega moža,« je baron odvrnil s fino ironijo.

»Nu, boleznini ne more gospodovati nobena vljudnost,« se je posmehtil diplomat in se spustil v naslonjač, v katerem je nekoliko prej sedel Vodnik.

»Pač, pač, če le bolečine niso prehude.«

Zoisov pogled je šel za guvernerjevim: na mizici poleg fotelja je še ležalo odprto pismo... Rumeno baronovo obličje je postalo še bledejšo... Ko bi ostre oči nekdanjega pariškega policijskega ministra prodrle do skrivnosti tega pisma! — Blagega barona je stresel mraz. Prijel je za srebrni zvonček, ki je stal poleg njega na nočni omarici, in pozvonil.

»Friderik! Pospravite po mizici pred gospodom guvernerjem in postrezite Njegovi Ekscelenci!« je velel z mirnim glasom vstopivšemu slugi.

Friderik, ki je poznal guvernerjeve navade, je vprašal gosta:

»Vaša Ekscelenca izvoli burgundca ali šampanjca?«

In že je zganil pismo, ležeče pred guvernerjem... Razumel je gospodarjev ostrni pogled. Pismo je položil na baronovo nočno omarico in pregnil mizico z belim prtom, ki ga je vzel iz omare.

»Burgundca, Friderik.«

Fouché bi ne bil Fouché, če bi ne bil opazil kratkega pomenljivega bliska v baronovih očeh... Torej je v pismu nekaj, česar on ne sme vedeti?... Hm... Ali bi verjel rahlemu sumničanju, ki je že ponovno doseglo njegova ušesa? Baron — v zvezi z Dunajem?... V pismu je morda dokaz?

Guvernerjeve oči so za trenutek prežeče blisnile po bledem bolnikovem obličju. Potem se je odločil: Ne.

Baron je bil rešen.

Ali ga je rešilo tisto, kar je bilo najbolj skritega v globinah diplomatskega okamenelega srca — Fouchéjevo globoko sovraštvo do Napoleona?

Zoisovi živci so čutili, kaj je šlo mimo njih. Toda njegova v trpljenju in zatajevanju utrjena volja je zatrla vsak, tudi najrahljši vzdih olajšanja.

»Ali se je Ljubljana danes dobro obnesla?« je vprašal brezbrizno.

»O, kar najbolje. Vse mesto praznuje. Ljudstva se je opoldne kar trlo po ulicah. Narod je navdušeno vzklikal Nj. Veličanstvu — skoraj sem pozabil, da nisem v Parizu.«

Baron se je nasmehnil primeri majhne provincialne Ljubljane z velemestom Parizom.

»Torej vam je naša Ilirija všeč?«

Francoz je odpihnil prašek z rokava svoje bogato z zlatom pošite uniforme in izpod čela pogledal barona. Tanke, majhne ustne mu je ošinil posmeh.

»Zelo mi je všeč. Lepa je — kakor rožna devica. Sam sebi se zdim ob njej kakor ženin, ki — «

»Rožna devica?« ga je baron začudeno pogledal. »Čudno ocenjujete mojo domovino, vojvoda.«

»Ocene še nisem končal, dragi baron. Torej: sam sebi se zdim ob njej kakor ženin, ki je spoznal, da nosi prelepa »deviška« nevesta pod srcem sad — drugega. Hehehe!«

Zois se ni pridružil guvernerjevemu smehu. Z velikimi očmi je zamišljeno gledal v nasprotno steno. Potem je obrnil pogled na diplomata in resno prikimal:

»Da, vojvoda, vaši občutki so morda pravi,« je pošteno izjavil.

— — — — —
Zvečer je bilo vse mesto razsvetljeno in ljudstvo se je trlo po vseh ulicah. Nekateri so hiteli proti Kapucinskemu trgu v gledališče, kjer je bila preprostemu ljudstvu prirejena slavnostna predstava, drugi pa — ljubljanski imenitniki — so se zbrali v vladni palači poleg stolnice. Generalni guverner Fouché jih je povabil na slavnostno večerjo in ples.

Med povabljenici sta sedela pri banketu tudi abbé Zelli in abbé Vodnik. Njuna temna preprosta duhovniška oble-

ka je čudno nasprotovala blestečim uniformam, posutim s križci, medaljami in zvezdami najrazličnejših odlikovanj. Vodnik, ki je bil tega večera izredno molčeč, je bil kar vesel, da je živahni Italijan skrbel za zabavo.

»Ko Nj. Veličanstvo uduši upor Prusov, pridejo tudi za Ilirijo boljši časi,« je fantaziral Lah. »Denarja bo na pretek. Guverner mi je že obljubil, da potem spet izdamo nekaj potrebnih šolskih knjig, pred vsemi vašo italijansko slovnico in vašo knjigo o merah.«

Vodnik ga je od strani pogledal. Ko bi ti vedel!...

Zelli pa je v svoji brbljavi italijanski govorici še dalje razvijal lepe načrte za bodočnost ilirskega šolstva. Kako izpopolnijo mlado akademijo, izpremene licej v internat, ustanovijo dekliško primarno šolo, razširijo dvorazredne kolegije v Novem mestu in Postojni v popolne liceje...

Vodnik ga je molče poslušal. Strahota mu je stiskala srce... Vsa blesteča družba tega banketa je razigrane volje uživala lepi večer. A kako bi se izpremenili vsi ti smehljajoči se obrazi, če bi kdo vstal in nenadoma vrgel prednje jutrišnje resnico?? Nekje po državni cesti je v teh trenutkih že peketal konj, noseč guvernerju brzega sla z vestjo, ki bo treščila v Ljubljano kakor bomba...

Pesnik se je ozrl na guvernerja, ki je zdajci vstal, da z daljšim govorom počasti praznik svojega vzvišenega gospodarja.

Zamišljeni Vodnik je opazoval Fouchéjeve na pol priprte oči, ki so delale vtis utrujenosti, pa tudi lahkega prezira do svoje okolice. Od krepkega, ozkega nosu sta na obeh straneh majhnih, stisnjenih usten krožili dve ostri zarezji, ki sta v guvernerjevem trdo klesanem obrazu podčrtavali zdaj skrito ironijo svetovnjaka, zdaj zahrbtnost diplomata, zdaj lažnjivo pristrčen nasmeh svojemu cesarju vdanega dostojanstvenika... Vdanega? Saj je bil Fouché zaradi zahrbtnih spletk več let pri Napoleonu v nemilosti! Nu, seveda, Napoleon je že vedel, zakaj je poslal na to mesto spretnega spletkarja in mojstra v pogajanjih...

Guverner Fouché je prijel za čašo pred seboj, jo dvignil in končal svoj slavospev Napoleonu:

»Puisse la paix couronner ses glorieux travaux (da bi mir ovenčal njegova slavna dela)! Vive l'Empereur!«

»Vive l'Empereur!« je zagrmelo po dvorani.

Vodnikove ustne se niso zganile. La paix!... Mir naj ovenča njegova slavna dela?... Kolikšna ironija naključja! Torej Fouché ne ve še ničesar.

Drugega dne, ko je Vodnik na poti v trdnjavo prišel mimo guvernerjeve palače, je moral pri širokih vežnih vratih počakati, ker je privozil iz njih težak, s plahto pokrit voz. Pesnik je na površno zakritem oglu opazil sveženj aktov... Aha! Sel je torej že prispel...

S sklonjeno glavo je stopal abbé Vodnik dalje. Njegovo vedno vedro, zdravo rdeče obličje je bilo zagrnjeno v oblak skrbi. Ves potrt je zavil v Študentovsko ulico. Korak po hribu navzgor mu je postajal počasnejši in počasnejši. Še nikoli se mu ni zdela pot proti trdnjavi tako težka — saj bo moral danes tolažiti in spremljati na zadnji poti bedno, na smrt obsojeno bitje, nekdanjega Andrejevega tovariša v ječi... Že je v nekem bivšem hlevu Streliške ulice čakal na bednika grozni stroj revolucije — giljotina. Nikoli ne pozabi Vodnik na smrtno grozo, ki je zažarela iz obsojenčevih oči, ko mu je sodnik sinoči v prvem večernem mraku naznanil, da ga drugega jutra čaka — smrt. Vodnik se je siromaku ponudil, da preživi z njim strašno noč, a zločinec je odločno odklonil. Druge želje ni imel kakor — mir. Torej so ga pustili samega.«

»Kakšnega bom zdaj dobil?« se je vpraševal dobričina in si z veliko žepno ruto brisal pot s čela.

Naposled je obstal pred ječarjevim stanovanjem. S šopom velikih ključev za pasom mu je ječar odprl.

»Oh, velečastiti! Pozabil sem vam sporočiti, da vas ne potrebujemo. Zdaj ste se zaman trudili tako zgodaj — «

»Ne potrebujete?« ga je ves presenečen prekinil Vodnik. »Ali je obsojenec pomiloščen?«

»Ne pomiloščen — mrtev je.«

»Mrtev?« se je zgrozil duhovnik.

»Da. Ob zori sem mu nesel vrč vina, kakor mi je gospod sodnik naročil, pa sem dobil obsojenca že mrzlega na ležišču.«

Vodnik je zaprl oči in se globoko oddahnil. Bog sam je rešil siromaka.

»Hvala dobremu Bogu!« je vzdihnil in vprašal: »Ali so ga že odpeljali?«

»Ne. Obvestili smo gospoda intendanta. Priti mora še komisija, da ugotovi — «

»Ali mi hočete odpreti ječo?«

»Prosim, gospod abbé!«

Potem je stal jetniški duhovnik ob mrliču. Zelenkasto blede obličje se je le nejasno svetilo iz teme. Z ležišča je udarjal neznosen smrad. Vodnik se je prekrizal in zmolil kratko molitev za nesrečnikovo dušo. Nato se je ozrl po temačni ječi. V grlu ga je stisnilo. Morda ni daleč ura, ko tudi njega pahnejo v takšen prostor?

Skozi trdnjavski preddvor je odšel na notranje dvorišče.

Tam so stali že novaki v dolgi vrsti, pripravljeni, da gredo v dolino po vodo. Vsak je držal v roki leseno golido, s katero je moral v Ljubljani zajeti vodo in jo prinesiti na hrib v trdnjavo, kajti vodnjak na dvorišču je imel le malo vode. Vrsto novakov, oblečenih v slabe civilne cape, je seveda spremljala četa francoske straže z nasajenimi bajoneti.

Sredi pripravljene vrste je Vodnik zagledal blede Andrejevo obličje. Približal se mu je, se spotoma pošalil s fanti, češ: »Kaj bo pa za Ljubljančane ostalo, če boste vso Ljubljano na Grad znosili!« in ko je stal pred Andrejem, mu je zagodrnjal: »Pogum Andrej! Viharni časi se bližajo. Meni bodo v pogubo, tebi morda v rešitev...« in šel je dalje proti grajski kapelici.

Andrej je gledal za njim. V njegov žalostni obraz je dahnila rdečica upanja.

5.

Ljubljančane je zajela silna radovednost. Drug drugemu so si prišepetavali veliko, za večino njih veselo novico: Avstrija se je zvezala z Rusi in Prusi in tri dni pred Napoleonovim godom napovedala Franciji vojno. Zaveznikom se je pridružil s severa še švedski prestolonaslednik Karol, nekdanji Napoleonov general Bernadotte, z juga pa pritiskajo čez Španijo v Francijo Angleži.

»Napoleonu je odklenkalo!« je ugotovil debeli pek Matvez Bezljaj. Stal je z Urbasom v večernem mraku pred svojo hišo, četrto v vrsti od magistrata proti Študentovski ulici — kadil pipo in gledal za parizarjem, ki se je, visoko

naložen s svežnji aktov in debelimi uradnimi knjigami, primajal iz guvernerske palače.

Urbas se je s posmehom ozrl za škripajočim vozom. Dan za dnem so odhajali iz Ljubljane po Tržaški cesti proti Benečiji vozovi s francoskimi arhivi — previdni Fouché jih je spravljajal na varno.

»Kaj papirji! Naj jih vse zvozijo kamor hočejo!« je dejal mesar. »Ampak druge stvari! Nesramno so začeli rekvirirati po deželi. Nič ni več varnega pred njimi. Kmetje skrivajo živino v hribih in imajo poljske pridelke zakopane na skritih krajih v gozdovih. Ampak vražji »mesjeji« vse izvohajo.«

Urbas, ki ga je vonj Bezlajeve pipe dregal v nos, je istotako izvlekel pipo, jo natlačil s tobakom in prižgal. A zdajci je nenadoma stal za njim francoski stražnik, iztegnil roko ter mesarju in peku molče potegnil pipo iz ust. Burno se je rdeči Janez zasukal; ko je pa ugledal stražnika, se mu je zasmeljal v obraz in mu slovensko zabrusil:

»Boš kmalu nehal pobirati pipe in cigare po javnih trgih in ulicah, prekleti mesje!«

»Qu'est se que vous dites (kaj pravite)?« je vljudno vprašal žandar, iztrkal ob zidu pipi in ju spravil v žep. Mesar je pomežiknil peku in brž odgovoril:

»Da jo boš dobil po rit'.«

Matevž Bezlaj se je okrenil in izginil v vežo. Orožnik je nekoliko ostreje premeril zastavnega rdečelasca. Ker ga ni razumel, je skomignil z rameni in nadaljeval svojo inšpekcijsko pot. Ves zaripel od smeha, se je Bezlaj vrnil na prag. Rdeči Janez pa je pokazal na gospode, ki so prihajali iz Špitalske ulice proti magistratu:

»Glej! Občinski možje se zbirajo.«

Bili so občinski svetniki: trgovci Miha Pesjak, Franc Galé, Jože Alborghetti in hotelir Andrej Malič. Takoj za njimi je hitel čez cesto mairijski tajnik dolgonogi Bernard Klobus.

»Mhm. Prijatelja Francozov, gospoda maira, skrbi, kaj bo, če se vrnejo Avstrijci, ali — kakor jim on pravi — šovražniki.«

»Menda nas v tisti kolobociji vse skupaj ne čakajo zlati časi. Samo to pomisli, da je dežela do skrajnosti izžeta in so vse javne blagajne prazne.«

Bezljaj se je pogladil po ogromnem trebuhu in milo vzdihnil:

»Oh, da! Že zdaj so ljudje bolj lačni kakor siti.«

Rdeči Janez je s posmehom premeril debeluha in suho pripomnil:

»Kakor je videti, se ti ne prištevaš k ljudem. Sicer pa: Avstrijci te prvega ujamejo in zakoljejo.«

»Mene?« ga je naivni Bezljaj prestrašeno pogledal.

Urbas je resno prikimal:

»Zamenjali te bodo s prascem in te ocvrli na ražnju.«

In jezični rdeči Janez je brž dvignil čepico in odnesel pete, preden je debeluh prišel do sape.

Maire Codelli je postajal vedno nervoznejši. Še pred koncem avgusta je spoznal, da za Ljubljano ni rešitve. Generalni guverner Fouché je pospravil vse francoske arhive in naposled še sam odšel za njimi proti Trstu. Prihajala so poročila o francoskih oddelkih vojske podkralja Evgena, ki so zasedli gorenjske doline in prelaze, in o avstrijski vojski, ki je že zavzela Karlovec in se čez Dolenjsko bližala Ljubljani.

»Pripravili boste v svojem gradu stanovanje za podkralja, če pride v Ljubljano,« je rekel Codelli mairijske-mu pristavu Žigi Pagliaruzziju, posestniku Cekinovega gradu.

Pristav se je molče priklonil.

»Sporočite baronu Zoisu, naj pripravi stanovanje za poveljujočega generala. Še nekaj! Recite tajniku, naj sestavi pritožbo na intendanco zaradi nočnega razgrajanja huzarjev, ki so nastanjeni v vojašnici Pod turnom!«

»Ne vem, če bo pritožba kaj pomagala, gospod maire. Zdi se mi, da vojaška disciplina zadnje dni močno popušča. Bilo je že nekaj primerov nasilja v mestu. Vojaki so lačni in z vsem slabo preskrbljeni.«

Codelli je prikimal in v skrbeh nagubančil čelo.

»Vse kaže, da se Francozi umikajo in nas prej ali slej prepuste sovražniku, dasi gospod intendant taji vsako nevarnost. Le to mi priporoča, naj pazim na javni red, ječe itd. Kako naj pazim, če nimam zadostnega policijskega aparata? Vsakega pol meseca mi policijski komisar pred-

loži poročilo, ki se stereotipno glasi: »Volja naroda je dobra, noči mirne...« In vselej se krčevito trudim, da v prestavi tega raporta porabim najizbranejšo francoske fraze... Smešno početje! Saj vsi vemo, da je soldateska že tako podivjala, da nihče izmed nas nima več poguma hoditi pozno ponoči sam po ulicah. Ampak gospod intendant se menda boji zamere pri vsemogočnih gospodih generalih, gospodje generali pa —«

»— se boje zamere pri svojih podivjanih vojakih,« je dopolnil pristav.

Baron Codelli ga je debelo pogledal, potem se je zasmel:

»Hahaha! Menda imate res prav. Francozom pač še vedno tiči revolucija v kosteh. Egalité, fraternité, liberté.«

Nad Ljubljano so prišli še hujši dnevi. Po ulicah se je trlo vojaštvo, po vseh hišah so bili nastanjeni francoski vojaki. Avstrijci so že prodrli do najbližje ljubljanske okolice. Ustavili so se pri Šmarju in njihovi kanoni so tudi že pokali okrog Črnuč. Francozi so mrzlično pripravljali utrdbe na Gradu. Novake, ki so jim bili le v napoto, so preselili v mesto, jih nastanili v bivšem kapucinskem samostanu in jih prepustili mestu v oskrbo. S težavo je maire zbral nekaj frankov za njihovo prehrano, potem mu je vir usahnil. Poklical je tajnika Klobusa in mu dejal:

»Ne kaže nam drugega, kakor da novake izpustimo domov. Kje naj bi jemali denar za njihovo prehrano! Napišite intendantu poročilo po konceptu, ki sem ga napravil, nesite mu poročilo sami tja in ga prosite, naj vam, če se ne strinja z mojim predlogom, takoj izroči denar za oskrbo novakov, sicer bodo že jutri fantje lačni. Naša blagajna je prazna do zadnjega franka.«

V vratarjevi loži je stal ob skriti luknji v zidu vratar Suhadolnik in slišal mairovo naročilo. Prebledel je in noge so se mu pošibile, da je moral sestiti na stol poleg mize... Novaki — svobodni! Andrej Golob — ne, to se ne sme zgoditi!

Zlobno so se zableščale črne, bodeče oči tajnega agenta... Četudi intendant privoli v mairov predlog — Andrej Golob ne bo ostavil vojašnice.

Suhadolnik je nagubal čelo in podprl glavo z roko. Peklenski načrt se je vedno jasneje razgrinjal pred njim... »Da, tako napravimo. Nocoj se ga odkrižam...«

Pazil je pri oknu, kdaj se vrne Klobus z intendance. Naposled ga je zagledal, ko je z dolgimi koraki prihajal čez cesto. Brž je zaklenil vrata vratarske lože in stopil k zidani omari. Odprl jo je in odmaknil ploščico v njej. Za ploščico se je prikazala luknja v zidu in agent je prisluhnil vanjo.

»Kako ste opravili?« je slišal mairov glas.

»Jutri zjutraj ob šestih bodo novaki odpuščeni.«

Suhadolnik je vedel dovolj. Pomel si je roke in satanski nasmeh se je razlezel po njegovem zelenkasto bledem obličju. Šel je takoj na delo. Sedel je k mizi in napisal listek:

»Za tvojo rešitev je vse pripravljeno. Pridi nocoj ob eni po polnoči na vrt k zidu poleg cerkve. Vrv, ki bo visela čez ograjo, si priveži okrog pasu, potegnem te na zid, kadar vržeš preko njega kamenček. Prijatelj.«

Zdajci je previdno pogledal iz svoje sobice, jo zaklenil in smuknil skozi vežo. Hitel je ob hišah po Glavnem trgu, potem je zavil čez Čevljarski most in Zlato luknjo po spodnjem koncu Novega trga na Breg. Na koncu Brega se je ustavil pred gostilno »Zlata ladja«. Hišo je na zunanji steni krasila lepa freska slikarja Jelovška. Iz gostilne je prihajal velik hrup. Trnovski in krakovski čolnarji in nakladalci so tu pričakovali ladje, ki so morale vsak čas prispeti z Vrhnike.

Suhadolnik je stopil v polno, zakajeno pivnico. Pri vseh mizah so sedeli Trnovci in Krakovci, zajtrkovali rake ali ocvrte piščance — »leteči žganci« so jim rekli — in jih zalivali z vinom. Vrtar se je z bodečimi očmi ozrl po sobi in nameril korake naravnost proti zadnji mizi v kotu sobe. Tam je sedelo več mladih fantalinov, starih šestnajst do dvajset let. Bili so še posebno glasni, drznega vedenja in drznih besed.

»Hej! Anže! Zelena smrt je tu!« je zaklical eden izmed njih in pokazal na Suhadolnika, ki se je bližal mizi in pomignil onemu, ki so ga klicali za Anžeta. Le-ta, širokopleč, izredno velik fant, Kramarjev Anže iz Trnovega, ni

vstal, le zaničljivo je zaklical proti mestnemu vratarju in bobnarju.

»Kaj bi rad, grinta zelena?«

»V Streliški ulici čaka ‚gospa‘, da ti odreže tvoj dolgi jezik, prekleti bahač. Sem pojdi, da se dogovoriva, kdaj te spremim k njej!«

Anže je prebledel, potem pa živo zardel. Dvignil se je do vse svoje višine in s srepim pogledom na tajnega agenta stopil po sobi. Suhadolnik ga je potegnil v drugo sobo, kjer sta še dobila prazno mizo. Tam je dolgo šepetal vanj in mu naposled izročil drobno zganjen papir.

Fantje v prvi sobi so se spogledovali in eden izmed njih je polglasno šepnil mednje:

»Hudič zeleni ga vodi zdaj na vrvici zaradi neumnih besedi, ki jih je Anže oni dan bleknil o francoskem cesarju in njegovih —«

»Pssst!« ga je posvaril tovariš.

— — — — —
Komaj se je bil vratar oddaljil po Glavnem trgu, je prišel na mairijo Vodnik.

»Prinesel sem vam obračun o porabljeni šolnini, gospod maire.«

»Prav, gospod abbé. Letos vsaj vaš spletkarski podravnatelj ne bo mogel uprizoriti takšne gonje proti vam, kakor jo je lansko leto. Ta človek je res več kakor nesramen.«

V Vodnikovem nasmešku pa je bila zgolj dobrot, ko je dejal prostodušno:

»Gospod maire! Če bi bil jaz sam v njegovi koži in bi moral rediti tolikšno družino s tako reducirano plačo — ne vem, če me ne bi minila potrpežljivost. Bržkone bi tudi jaz začel grizti okrog sebe.«

Baron Codelli ga je smehljaje se pogledal in odkimal:

»Vi ne. Vam je dobrota prirojena. Kar se pa tiče Golobove plače, verujte, da bi jo prav rad zvišal vsemu učiteljstvu, ampak — naša blagajna je prazna. Tako prazna, da je moral intendant prav danes privoliti v moj predlog, naj jutri odpuste vse novake domov, ker jih ne moremo več rediti.«

Vodniku so oči zažarele. Burno je vstal:

»Vse novake —?«

Codelli je mirno skomignil z rameni:

»Drugega izhoda nisem mogel najti. Sicer pa — mislim, da Francozi itak ne bi imeli več časa, da te fante nauče streljati,« je pristavil in obraz se mu je stemnil.

Tudi Vodnikovo smehljajoče se obličje se je zresnilo. Po slovil se je in odhitel naravnost na Poljane. Ves upehan je potrkal na podstrešna vrata Cerovškove vdove.

»Kdo je?« se je znotraj oglasil Nanin boječi glas. V teh časih so se klatili po hišah različni zločinski elementi.

»Jaz, Vodnik. Kar brez strahu odpri, deklič.«

Nana je vsa vesela brž odprla vrata.

»Oh, velečastiti! Kako sem vesela, da ste prišli! Rada bi vam za Andreja izročila srajco, ki sem mu jo sešila, pa me mati ne puste nikamor, odkar je toliko vojakov povsod na cesti.«

»Prav imajo tvoja gospa mana. Dober dan, gospa! Kar držite jo doma! Po današnjih ljubljanskih ulicah se pošteni dekleta sama ne morejo izprehajati. Zdajle pa me poslušajta, pa nikar mi od veselja ne umrita! Jutri zjutraj pride — Andrej domov... No, kaj praviš, deklič?«

Nana je stala kakor okamenela. V njenem čistem dekliškem obrazu je rdečica prihajala in odhajala.

»Ali se ne veseliš?« jo je podražil Vodnik.

Tedaj se je zganila. Solze so se ji udrle iz oči, zaihtela je in — že je objela presenečenega Vodnika. Jokala in smejala se je obenem na njegovih prsih, vse telo ji je drhtelo.

»Nu, nu!« jo je poizkušal pomiriti in jo dobrotljivo pogladil po svileni mehkih temnih laseh. Rdečica njegovih zdravih lic se je še poglobila.

Zdajci pa je energično prijel za oklepajoče ga mehke dekliške roke in obrnil jo je k bolniški postelji gospe Cerovškove. Čudno mu je silila kri v glavo. Srce mu je burno utripalo... Izvlekel je žepno ruto in si obrisal potno čelo.

»Tako, zdajle pa tečem še k Andreju. Ubogi fant mora še to uro izvedeti za srečo, ki ga čaka jutri.«

»Gospod profesor! Gospod profesor!« je planila Nana za njim v kuhinjo. Pograbila je njegovo roko in jo iskreno poljubila. »Hvala, hvala vam! Brez vas bi Andrej jutri ne mogel priti, ker — ker bi bil morda že — mrtev!«

»Kaj ti pride na misel, neumni deklič!« je v zadregi ropotal dobričina in ji skoraj surovo izpulil roko: »Z Bogom! Zakleni vrata za menoj!«

Gledala je za njim, ko je štorkljal po stopnicah, in tiho, z mehko hvaležnostjo je zaklicala:

»Z Bogom!«

Zdelo se mu je, da mora sam sebe in tisto, kar se je dvigalo v njem, kaznovati s tem, da se ne ozre po njej.

Ure po ljubljanskih cerkvah so že davno odbile eno po polnoči, Suhadolnik in njegov spremljevalec Kramarjev Anže pa sta v temnem kotu ob bivši kapucinski cerkvi, zdaj vojaškem skladišču, še vedno zaman čakala na dogovorjeno znamenje, kamenček, ki naj bi priletel čez zid.

»Ali si mu sploh izročil listek?« se je Suhadolnik nestrpno zadril na mladega velikana ob svoji strani.

»Seveda sem mu ga. In dolgi Francoz, ki ima nocoj stražo na vrtu, mi je dvakrat zagotovil, da je vse v redu in bo storil tako, kakor ste mu sami naročili.«

»Ali ti je povedal, kaj sem mu naročil?«

»Ni. Ampak to si lahko sam mislim.«

»Kaj?«

»Nu, da naj eno oko zatisne, ko bova vlekla fanta čez zid.«

»Mhm,« je zagodrnjal Suhadolnik, in če bi ne bilo tamá kakor v rogu, bi Anže videl satanski posmeh okrog vratarjevih ust.

»Zdajle mi je pa dovolj!« se je čez nekaj časa razjezil agent. »Dvigni me na zid, da vprašam stražo, kaj se je zgodilo.«

Velikan je nastavil roko in dvignil vratarja na zid.

»François!« je tiho zaklical Suhadolnik in z bodečim pogledom prodiral v temno grmičevje na bivšem kapucinskem vrtu. »François!« je še enkrat poklical nekoliko glasneje.

Ob vrtnem cerkvenem zidu je zaškripal pesek. Iz teme se je zalesketal bajonet.

»Qui vive (kdo je)?« se je oglasila straža.

»C' est moi (jaz sem), François,« je tiho zašepetal agent.

»Qui vive?« je še enkrat zadonel klic straže.

Suhadolnik je ostrmel. Ali morda to ni njegov prijatelj, Francoz po imenu François?

Zdajci se je začul šklepet in preden se je mogel vratar vreči z zida, se je kratko zablistalo — po Kapucinskem trgu je odjeknil strel...

»U —!« je zastokal Suhadolnik in se prekobalil z zida. Čutil je ostro bolečino na levi roki. Toda zdaj ni imel časa, da bi sam sebe pomiloval. Ubral jo je za Anžetom, kar so ga mogle nesti šibke noge... Torej — vse zaman! Andrej Golob ni prišel, ni ga mogel zvabiti — kakor je nameraval — straži pred strel. Skoraj bi bila straža, ki so jo menda premenjali, ubila njega samega.

Kaj zdaj?

Še nekaj ur in Andrej Golob se vrne — Nani v objem.

Ne, to se ne bo zgodilo! Prej — no — da, prej si on, Suhadolnik, Nano osvoji s silo...

Že je bil v njegovi zločinski duši naklep gotov. Okrenil se je in tekkel čez Čevljarski most na Glavni trg, odkoder je slišal razgrajanje laških topničarjev, ki so se vračali v svoja stanovanja na Poljanah.

»Hej, fantje, kdor je žejen, za menoj!« je zaklical v čisti italijanščini, ko jih je dotekel.

Gruča Lahov se je ustavila, potem so med smehom in krikom pritiskali za darežljivim norcem. Suhadolnik je zavil z njimi v gostilno ob začetku Gornjih Poljan. Iztrkal je gostilničarja iz spanja in naročil vina za vso družbo.

Tri, štiri ure je trajalo razgrajanje in nalivanje z vinom. Svetlo jutro je že bilo, ko so prišli vsi pijani na cesto. Suhadolnik je s pijanim Lahom zamenjal suktnjo in vojaško čako.

»Pojdimo k poljanskim dekletom v vas!« je zdajci vratar pozval pijano družbo.

Petnajst do dvajset pijanih grl mu je zatulilo v odgovor. Razkropili so se po Poljanah, začeli razbijati na hišna vrata in okna ter z bajoneti in sabljami sekati po njih. Vdrli so že tu in tam v hiše. Po ulici se je razlegal krik in vik preplašenih žensk. Ponekod so se domačini spustili v boj s podivjanimi Lahi. Nekdo je tekkel po stražo.

Suhadolnik je s pomočjo dveh zastavnih topničarjev razbil Janežičeva hišna vrata.

»Tukajle vlomita!« je pokazal v pritličju na vrata stare Lize. Sam pa je izginil po strmih stopnicah v podstrežje...

Trikrat se je zaletel v kuhinjska vrata Cerovškovih — zapahi so popustili, vrata so se vdala. Toda druga vrata, ki so vodila iz kuhinje v sobo, so bila tudi zapahnjena. Iz sobe se je razlegel jok gospe Cerovškove. Nanin glas jo je miril. Za vrati se je čulo naglo premikanje težke omare. Nato še nekega težkega predmeta.

»Hudič! Ali ne bom prodril do nje?« je glasno zaklel zločinec in se zopet in zopet zaletel v vrata.

Že so se trgali železni tečaji iz trhlega lesa. Še enkrat je z vso silo butnil ob vrata... Vdala so se.

Omara je preprečila, da niso zletela na tla. Počasi je podivjanec odrival omaro in skrinjo za njo... Že je bila odprtina tolikšna, da se je šibko človeče zrinilo skozi njo...

Pri postelji svoje matere je slonela Nana. Slabotne roke bolehtne gospe so se krčevito oklepale hčere. Nanine preplašene oči so z grozo spoznale mestnega vratarja.

Divjak je navalil na dekle. Toda z vso silo ga je Nana udarila s pestjo po šiljastem nosu, da se mu je takoj ulila kri. To je razdivjanca še bolj podžgalo. Zagnal se je proti njej in jo prijel za vrat. Gospa Cerovškova je presunljivo kriknila in se zaman poizkušala dvigniti. Nana je z vso močjo odrivala pajkaste roke s svojega vratu.

Ne da bi vedela, je zgrabila za ranjeno slabo obvezano napadalčevo levico. Zastokal je in za trenutek popustil. A takoj se je s podvojeno silo zagnal na dekle in ji z dolgimi koščenimi prsti stiskal vrat.

Zdajci je Nana čutila, kako ji pod njegovimi rokami pohaja sapa. Čutila je smrdljiv duh po vinu in žganju, ki je prihajal iz njegovih hropečih ust. Njegove bodeče krvave oči so se zapičile v njene s strašnim pogledom razdivjanega zverskega samca, ki mu je žgoča neugnana sla razpalila kri... Nani je v glavi zašumelo... Moči so jo zapuščale.

Nenadno so njegovi prsti popustili. Od zadaj so prijele zločinca močne roke in ga držale kakor v kleščah.

Grda kletvica je bruhnila iz razuzdančevih ust. Izpustil je dekle. Nana bi bila padla, da je ni nekdo prestregel. Za trenutek se je vse stemnilo okrog nje... Ko je odprla oči, se je sklanjal nad njo — profesor Vodnik.

Vsa zmedena je pogledala po sobi in oči so ji obstale na možu, ki je tiščal hropečega Suhadolnika ob tla...

»Andrej!«

Skočila je k njemu in objela njegovo glavo. Andrejeve roke so popustile zločinca. Ta trenutek pa je Suhadolnik porabil. Kakor podlasica se je v dolgem skoku dvignil in se vrgel skozi vrata.

Vodnik je zamahnil z roko:

»Pusti ga, Andrej! To zver bo vzelo še današnje jutro. Tla so tu prevroča zanj. Ali slišita?«

Prisluhnili so vsi. Šipe v oknih so šklepetale. Grom iz topov je grmel nad Ljubljano. Po Poljanah se je razlegal glas trombe — alarm francoskih topničarjev.

»Avstrijci so tu!« se je razveselil Andrej.

»Da, Avstrijci so tu,« je resno pritrnil Vodnik. On jih ni bil vesel, a možato je zrl v oči nesreči, ki jo je videl prihajati zase in — za svoj narod...

K O N E C

Cesarjeva soba
VAŠTE I.
Rožna

201403302

COBISS ©

KUJZINIC N. JUREC
Domoznanski oddeljek in poseb